

СОЦИЈАЛНО ЕКОНОМСКИ САВЕТ
РЕПУБЛИКЕ СРБИЈЕ

Schweizerisches Arbeiterhilfswerk **SAH**
Œuvre suisse d'entraide ouvrière **OSEO**
Swiss Labour Assistance **SLA**

ЕФИКАСНО СУЗБИЈАЊЕ СИВЕ ЕКОНОМИЈЕ

СТАЛНО РАДНО ТЕЛО СОЦИЈАЛНО-ЕКОНОМСКОГ САВЕТА
РЕПУБЛИКЕ СРБИЈЕ ЗА ЕКОНОМСКА ПИТАЊА

Београд, 2010.

ЕФИКАСНО СУЗБИЈАЊЕ СИВЕ ЕКОНОМИЈЕ

ЕФИКАСНО СУЗБИЈАЊЕ СИВЕ ЕКОНОМИЈЕ

Издавачи:

СОЦИЈАЛНО-ЕКОНОМСКИ САВЕТ РЕПУБЛИКЕ СРБИЈЕ
КАНЦЕЛАРИЈА SWISS LABOUR ASSISTANCE (SLA) У СРБИЈИ

За издаваче:

ЧЕДАНКА АНДРИЋ
Социјално-економски савет Републике Србије
ЈЕЛЕНА МИЈОВИЋ
Swiss Labour Assistance

Приредили:

Стално радно тело Савета за економска питања
и Секретаријат Савета

Извршни издавач:

НИП „РАДНИЧКА ШТАМПА“
Трг Николе Пашића 5/V, Београд

Штампа:

ГРАФОПЛАСТ ПЛУС, Ужице

Тираж:

1000 примерака

ISBN 978-86-7073-144-8

Издавање ове публикације финансијски је помогла Швајцарска организација за помоћ свейу рада (енгл: SLA), у оквиру пројекта: „Синдикати и социјални дијалој у Србији“

СОЦИЈАЛНО ЕКОНОМСКИ САВЕТ
РЕПУБЛИКЕ СРБИЈЕ

Schweizerisches Arbeiterhilfswerk **SAH**
Œuvre suisse d'entraide ouvrière **OSEO**
Swiss Labour Assistance **SLA**

ЕФИКАСНО СУЗБИЈАЊЕ СИВЕ ЕКОНОМИЈЕ

СТАЛНО РАДНО ТЕЛО
СОЦИЈАЛНО-ЕКОНОМСКОГ САВЕТА
РЕПУБЛИКЕ СРБИЈЕ
ЗА ЕКОНОМСКА ПИТАЊА

Београд, 2010. године

САДРЖАЈ

I	Увод	7
II	Основна значења термина коришћених у анализи.	9
III	Анализа резултата анкета спроведених међу запосленима и незапосленима у оквиру пројекта „Ефикасно сузбијање сиве економије“ (Аутори: Зоран Ристић, Уједињени грански синдикати „Независност“ и Рајко Косановић, Савез самосталних синдиката Србије)	13
IV	Привређивање на црно у Републици Србији (Аутор: Драгољуб Рајић, Унија послодаваца Србије).	33
V	ПРИЛОЗИ	
	А) Сива економија из угла Инспектората за рад (Приредила: Данијела Рајковић, Министарство рада и социјалне политике Републике Србије)	59
	Б) Сива економија у Италији (Аутор: Лоренцо Фасина, Правно одељење Генералне италијанске конфедерације рада - CGIL)	73
	В) Регионални закон регије Пуља у Италији, Правилник у области спречавања незаконитог рада	83
VI	Секретаријат Савета – подаци за контакт	93

I

УВОД

У оквиру активности Социјално-економског савета Републике Србије, Стално радно тело за економска питања које чине представници Министарства рада и социјалне политике, Савеза самосталних синдиката Србије, Уједињених гранских синдиката „Независност“ и Уније послодаваца Србије, препознало је сузбијање сиве економије као приоритетни задатак извршне власти и социјалних партнера. Вишегодишње прикупљање и обрада информација са терена, кроз локалне мреже оба репрезентативна синдиката и Уније послодаваца Србије, указују да је сива економија горући проблем читавог друштва, без чијег сузбијања, односно свођења у оквиру прихватљиве на нивоу Европске уније не може бити озбиљног развоја привредног амбијента у Републици Србији, па тако ни одрживог и законитог запошљавања.

Према подацима Светске банке крајем 2008. године, стопа учешћа сиве економије у БДП Србије износила је 33,6 одсто и она се у периоду светске економске кризе додатно повећала. У пролеће 2010. године, Стално радно тело за економска питања почело је са реализацијом пројекта „Ефикасно сузбијање сиве економије“ уз велико разумевање и финансијску помоћ Швајцарске организације за помоћ свету рада (енгл: SLA). Почетна активност подразумевала је спровођење теренског истраживања посредством локалних мрежа социјалних партнера, а први резултати истраживања представљени су на конференцији за новинаре у јуну у Медија центру у Београду. Све информације о пројекту доступне су и на интернет презентацији Савета (www.socijalnoekonomskisavet.rs).

У брошури коју публикујемо представили смо и активности Инспектората за рад Министарства рада и социјалне политике Републике Србије у 2009. години и девет месеци 2010. године. Овом приликом за-

хваљујемо им се што су нам омогућили да сагледамо мере које се предузимају са примарним циљем да се обезбеди поштовање Закона о раду. Подаци Инспектората важни су и због проблема са којима се овај орган управе суочава у свакодневном раду, али и због препорука за ефикаснију борбу против сиве економије, а које су резултат њиховог искуства у овој области.

Захвални смо такође колегама из Италије, из Генералне италијанске конфедерације рада - CIGL и организације Progetto Sviluppo, који су нам омогућили да на примеру високо развијене земље Европске уније сагледамо проблеме које су они имали и још увек имају са сивом економијом и начине на које покушавају да овај проблем реше, односно сведу на прихватљив ниво. Неки од тих начина могу бити корисно искуство и за нас у Србији¹.

Надамо се да ћете кроз читање резултата које смо представили и анализирали уочити и препоруке које из њих произилазе, а које би могле да доведу до израде целовите државне стратегије у борби против сиве економије и њеном превођењу у легалне токове. Будућу стратегију би требало да прате конкретни, орочени акциони планови од националног до локалног нивоа у којима ће се јасно одредити обавезе и одговорности како извршних власти, тако и социјалних партнера.

*Чеданка Андрић,
секретар Социјално-економског савешта
Републике Србије*

¹ Пре избијања светске економске кризе учешће сиве економије у БДП (просек) земаља ЕУ износио је 15,7% док су истраживања спроведена средином 2010. године показала да се овај проценат повећао и износи 20%.

II

ОСНОВНА ЗНАЧЕЊА ТЕРМИНА КОРИШЋЕНИХ У АНАЛИЗИ

Сива економија (енгл. „*hidden economy*”, „*shadow economy*”, „*grey economy*”, „*informal economy*”), глобална је појава, у мањој или већој мери, присутна у свим земљама, без обзира на тип друштва и степен друштвено-економског развоја.

Постоје бројне и различите дефиниције појма „**сива економија**”, а као синоними неретко се користе: „**неформална економија**“, „**прикривена економија**“, „**илегална економија**“, „**незванична економија**“, „**нерегуларна економија**“ и многи други термини. Међутим, пошто у значењу поменутих појмова ипак постоје одређене разлике, важно је одмах на почетку указати на њих.

Према Економском речнику² неформална економија (енгл. *informal economy*): „Део је економије који карактерише нерегуларно и нелегално пословање. Може се посматрати као сива економија, односно пословање које се предузимањем одређених радњи може легализовати (на пример плаћањем пореза), и црна економија која се не може легализовати (на пример трговина наркотицима). Својствена је и за неразвијене и за развијене земље, али се са економским развојем смањује њен удео у друштвеном производу. Све земље спроводе мере за њено сузбијање ради повећања пореских прихода.“

Према Т. Сперијусу, како би се омогућила економска анализа феномена, прегледну систематизацију обезбеђује типологија која скривену економију дели на: илегалну, легалну која се не декларише, и еконо-

² Економски факултет Универзитета у Београду, Београд, 2006., стр. 463

мију која се обавља у домаћинству. Према истом аутору поменута три типа неформалне економије имају следеће значење:

Илегална економија. У овај тип економске активности обично се укључује врло широк скуп делатности, попут: кријумчарења, производње и дистрибуције дроге, проституције, коцке, зеленашења, фалсификовања, принудне наплате дугова, уцена, отмица, рекетирања, крађа.

Недекларисана легална активност. Реч је о групи активности које су у начелу легалне али се из различитих разлога скривају од административних и пореских органа. У конкретном испољавању ове активности могу да буду због тога и нелегалне, али у принципу нису забрањене. Економска активност се скрива из више разлога. Између осталог, да би се избегао или утајио порез, да би се избегла давања везана за социјално осигурање или, пак, да би се избегла оштра и нефлексибилна регулатива радних односа.

Економска активност која се обавља у домаћинству. У ову групу се обично укључују активности које се обављају у домаћинству, попут: припремања хране, одржавања чистоће, поправки, чување деце и сл. Реч је о легалним и производним активностима које су скривене уколико што не излазе на тржиште. Ове активности нису предмет опорезивања нити се укључују у друштвене рачуне. То значи да је регистрована економска активност за њихов износ мања.

Развојни програм Уједињених нација **неформалну економију** дефинише као: "Економске активности, средства и трансакције, често незаконите, које нису регистроване или на други начин пријављене одговарајућим државним органима, те које на тај начин избегавају опорезивање или другу врсту урачунавања у државне економске статистике, понекад се описују синонимима "у сени", "подземне" или као "сива економија".³

Међународна организација рада **неформално запошљавање** дефинише: „као запошљавање без сигурних уговора, бенефиција за раднике или без социјалне заштите. Састоји се од две основне компоненте:

³ Glovackas S, Woolfson C, Tuch M, *Неформална економија у Централној и Источној Европи*, Водич за синдикате, 2008, стр. 29.

само-запослење у неформалним предузећима и плаћено упослење на неформалним пословима.”⁴

Према Економском речнику⁵ **сива економија** је: „скуп економских активности који се обавља ван институционализованог привредног амбијента. Она обухвата криминално пословање, фиктивно привређивање, неформалну економију, и остале прикривене и нелегалне пословне трансакције. Са статистичког становишта она се разврстава на регистровану и нерегистровану, са аспекта законитости – на легалну и нелегалну, из фискалног угла – опорезовану, опорезиву (али се од пореских органа прикрива цео приход или његов део) и осталу (за које не постоје јасни порески прописи и која се обавља у складу са празнинама правне регулативе). Посебну пажњу ваља обратити на тзв. трећу привреду (црну економију) која је децидно забрањена и чије је обављање повезано са криминалним и мафијашким пословима.“

Сива економија у Републици Србији обухвата три стуба

- 1) Привређивање на црно (нелегални привредни субјекти)
- 2) Рад на црно (запослени који раде илегално)
- 3) Прање новца и финансијске малверзације (нелегалне трансакције, утаје пореза и др.)

⁴ Ибид., стр. 29.

⁵ Оп. цит, стр. 715.

III

АНАЛИЗА РЕЗУЛТАТА АНКЕТА СПРОВЕДЕНИХ МЕЂУ ЗАПОСЛЕНИМА И НЕЗАПОСЛЕНИМА У ОКВИРУ ПРОЈЕКТА „ЕФИКАСНО СУЗБИЈАЊЕ СИВЕ ЕКОНОМИЈЕ“

(Аутори: Зоран Ристић, Уједињени грански синдикати
„Независност“ и Рајко Косановић, Савез самосталних
синдиката Србије)

1. Увод

Савез самосталних синдиката Србије и УГС „Независност“ у оквиру Пројекта „Ефикасно сузбијање сиве економије“, спровели су анкетирање радно активног становништва (запослених и незапослених) на тему распрострањености и схватања сиве економије у Републици Србији. Поменута истраживања спроведена су током маја 2010. године, на целој територији Србије.

Циљ спровођења анкете био је да допринесе стварању што реалније основе за доношење квалитетних закључака и препорука у оквиру целовитог истраживања које је радно тело за економска питања СЕС-а спровело како би се на основу сагледавања распрострањености и карактеристика сиве економије предложиле мере за њено што ефикасније сузбијање, превођење у легалне токове и довођење у прихватљиве оквире.

Крајњи циљ истраживања је покретање проактивног размишљања запослених и обезбеђење њиховог достојанственог рада и живота.

2. Стање сиве економије у Републици Србији - резиме истраживања

У погледу присуства сиве економије Република Србија у односу на друге земље није изузетак, међутим оно што Србију издваја од већине земаља јесте велики број и висок проценат учешћа становништва које је ангажовано у сивој економији у укупном броју радно способног становништва.

1. На основу резултата анкете, процењује се да је око 665.000 радно активних становника на неки начин ангажовано у сивој економији (као додатни извор прихода уз посао, или као једини извор прихода).
2. Рад на црно у Републици Србији заступљен је у грађевинарству, трговини, туризму и угоститељству, занатству и услужном сектору, а све више и у малим и средњим предузећима.
3. Према проценама анкете, у Србији се у сивој економији годишње обави промет вредан више од 4 милијарде евра, што износи чак око 30% укупног годишњег промета роба и услуга.
4. Постоје бројни **узроци рада на црно** у Републици Србији, а њих у првом реду би требало тражити у следећем:
 - високој стопи незапослености, а нарочито високој стопи незапослености младих;
 - ниским примањима и паду животног стандарда;
 - незаокруженом пореском систему и слабој пореској контроли;
 - благим казнама, тј. малом ризику у односу на очекивану добит;
 - неизграђености тржишних механизма, институција и неефикасности јавне администрације;
 - доминацији политике над економијом и др.

Надлежни државни органи раду на црно „гледају кроз прсте“, будући да је рад на црно својеврсни „социјални“ вентил за регулисање нараслих тензија у друштву због дугогодишње економске и социјалне кризе.

5. Рад на црно има бројне **негативне последице** и то не само на запослене, већ и на послодавце, како на оне који пријављују, тако и на оне који не пријављују запослене, на државу и на читаво друштво.

Запослени који раде на црно, у потпуности или делимично, не остварују права која им гарантују закони (Закон о раду, Закон о безбедности и здрављу на раду, Закон о пензијском и инвалидском осигурању, Закон о здравственом осигурању, Закон о здравственој заштити, Закон о осигурању за случај незапослености и други закони), колективни уговори (Општи, посебни и колективни уговор код послодавца) и уговор о раду.

Наиме, радник који ради на црно, односно није пријављен, не остварује права из радног односа попут права на ограничено радно време, одморе и одсуства, заштиту живота и здравља на раду, не уплаћује му се пензијско и здравствено осигурање и др. Бројна статистичка истраживања показују да је нпр. у грађевинарству рад на црно један од основних узрока повреда на раду, које се на жалост не ретко завршавају са фаталним исходом или инвалидношћу.

Послодавци који послују легално, у односу на послодавце који запошљавају раднике на црно, изложени су нелојалној конкуренцији, јер имају велике издатке за порезе и доприносе које је тешко покрити из пословања. Ови послодавци, су на овакав начин кажњени јер поштују закон и извршавају своје обавезе.

Предузећа која не пријављују запослене, такође у извесној мери трпе последице рада на црно, с обзиром да непријављени рад често значи ниску продуктивност која доноси дугорочне штете. Јасно је да је понашање ових послодаваца у супротности са законом и да подлеже кривичној одговорности.

Држава такође трпи бројне негативне последице рада на црно, јер републички и општински буџети, као и фондови организација обавезног социјалног осигурања (Фонд пензијског и инвалидског осигурања, Републички завод за здравствено осигурање и Национална служба запошљавања), губе значајна средства због неуплаћених пореза и доприноса.

Због повећаних социјалних издатака држава значајно оптерећује привреду, задржавањем високих стопа пореза и доприноса, који оптерећују послодавце који послују у складу са законом. Наплаћање пореза и доприноса буџети и фондови не остварују потребне приходе за финансирање права запослених и свих грађана, што неретко има за последицу задуживање државе и пребацивање терета на будуће генерације.

Однос државе према раду на црно у суштини може бити: игнорантски, репресивни, контролни и мотивациони (заштитни).

6. Рад на црно јавља се у следећим **облицима**, и то као: непријављен рад; неисплаћивање зарада; неплаћање прековременог рада; дуже радно време од дозвољеног; ускраћивање права на одмор.

Наиме, послодавац крши право запослених у случају ако: а) не закључује уговор о раду, б) не пријављује запосленог, в) не исплаћује зараду запосленом, г) исплаћује део зараде уз обрачун пореза и доприноса, а разлику исплаћује „на руке“, д) не плаћа прековремени рад, ђ) не омогућује коришћење дневног, недељног и годишњег одмора, е) тражи да се ради дуже радно време од времена које је законом дозвољено, ф) не дозвољава синдикално организовање, и др.

7. Бројне су **мере** које се могу предузети на сузбијању сиве економије и могли би их сврстати у три групе, и то у: превентивне, стимулативне и казнене мере.

У **превентивне мере**, у првом реду спадају мере које имају за циљ развој друштвене свести о дугорочно погубним последицама рада на црно. У ову групу мера, поред осталог, спада организовање кампања о штетности сиве економије и њеним ефектима и негативним последицама, како на запослене, тако и на буџете Републике и локалних заједница, а тиме и на читаво друштво. Јасно је да носиоци превентивних мера морају бити Влада Републике Србије, органи локалне самоуправе, синдикати, послодавци и запослени.

Када је реч о **стимулативним мерама**, у њих спадају: поједностављење пословног окружења, подстицање предузетника и послодавца на легалан рад (смањивање оптерећења привреде по основу пореза и до-

приноса, давање финансијских подстицаја за пријављивање запослених, одобравањем олакшица у кредитирању и др.), стварање стимулативног амбијента за вршење уплата пореза и доприноса (објављивањем „белих“ и „црних“ листа предузетника и послодаваца, постепено смањивање пореза и доприноса и др.), усвајањем једноставних и транспарентних пореских закона и поједностављење прописа у вођењу књиговодствених, рачуноводствених и пословних књига и друге мере.

Поред превентивних и стимулативних мера неопходна је и примена одговарајућих **казнених мера** у које, поред осталог, спадају: поштовање санкција за случај избегавања плаћања пореза и доприноса и непоштовање Закона о раду и других прописа којима се регулише радноправни положај запослених, интензивирање активности инспекције рада и друге мере.

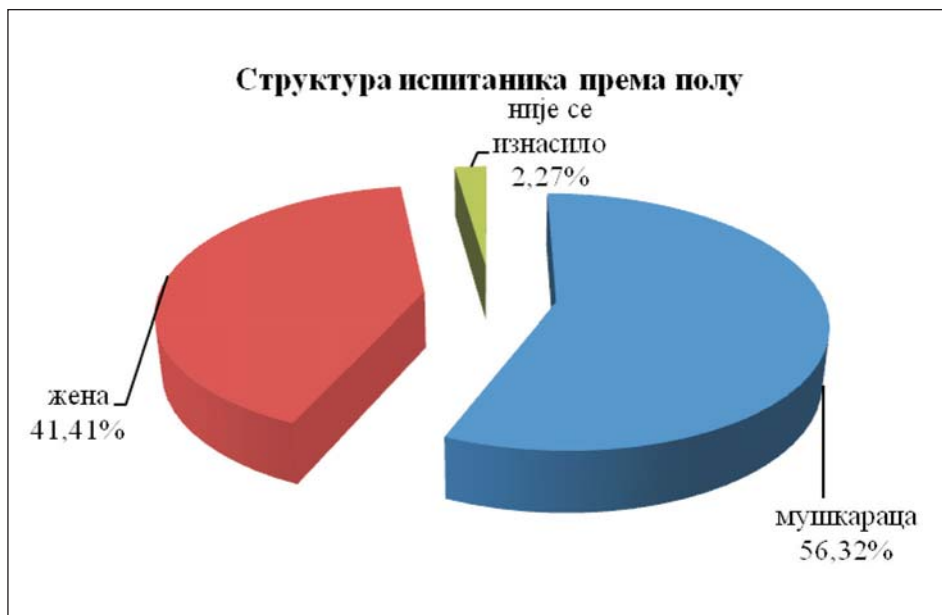
3. Резултати анкете

Анкета је извршена у 30 општина на целој територији Србије, и то у општинама: Ада, Аранђеловац, Бачка Топола, Бечеј, Београд, Бор, Брус, Горњи Милановац, Књажевац, Краљево, Крушевац, Лесковац, Мајданпек, Ниш, Нови Сад, Панчево, Пирот, Пожаревац, Рума, Смедеревска Паланка, Сомбор, Стара Пазова, Суботица, Трстеник, Ужице, Ваљево, Врање, Врбас, Зајечар и Шабац.

Упитник је попунило 838 анкетираних лица.

1.) Структура испитаника према полу:

- мушкараца: 56,32%
- жена: 41,41%
- није се изјаснило: 2,27%.

2.) Структура испитаника према старости:

(Просечна старост испитаника је: 45 година)

- до 25:	5,13%
- од 25 до 45:	44,99%
- од 46 до 55:	35,32%
- више од 56:	13,37%
- без одговора:	1,19%

3.) Структура испитаника према годинама радног стажа:

(Просечан број година радног стажа је: 20 година и три месеца)

- без стажа:	2,8%
- до 5 година:	10,5%
- од 5 до 10:	7,5%
- од 10 до 15:	13,8%
- од 15 до 20:	12,6%
- од 20 до 25:	13,2%
- од 25 до 30:	17,5%
- више од 30:	19,6%
- без одговора:	2,15%

4.) Структура испитаника према радном статусу:

- запослено: 70,2%
- незапослено: 24,8%
- остало (пензионери, студенти, ...): 3,2%
- без одговора: 1,8%

5.) Структура испитаника који раде на црно:

Од укупног броја анкетираних 20,3% је ангажовано у сивој економији, без обзира да ли имају стално запослење или су незапослени. Образложење овако добијеног процента, нешто нижег у односу на истраживања која су до сада спровођена од стране других институција (око 30%) резултат су чињенице, да је анкета спроведена од стране синдикалних активиста и да је углавном обухватила оне привредне субјекте где постоје синдикати.

- Од оних који раде у формалном сектору, додатно се ангажује у сивој зони њих 11,1%, и по том основу обезбеђују допуну свог кућног буџета.

- Од укупног броја анкетираних испитаника који су незапослени 55,2% извор своје егзистенције налази у сивој економији.

Анализа резултата указује да већина ангажованих у сивој економији потиче из домаћинства где је мањи број чланова домаћинства у радном односу (просечно домаћинство има 3,7 чланова, а ради 1,4).

6.) Структура испитаника према стручној спреми:

Од укупног броја испитаника у сивој економији је највише ангажованих са средњом стручном спремом (17,6%) и лица без квалификација (12,1%), али није занемарљив проценат и оних са високом стручном спремом (9,3%).

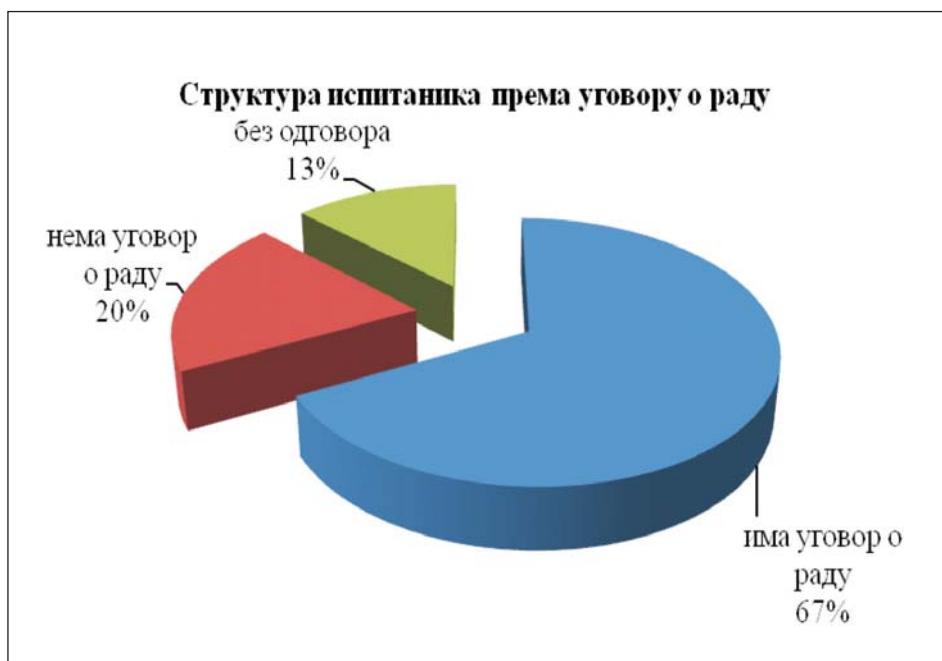
Од укупног броја ангажованих лица у сивој економији највећи њихов број је са средњом стручном спремом (75,5%), а следе: висока стручна спрема (13,3%), виша стручна спрема (6,12%), без квалификације (3,1%), док се није изјаснило 2%.

Имајући у виду, да је највећи број оних који су у последњих десет година мењали посао или остајали без посла било запослених са средњом стручном спремом (28%), може се претпоставити да је процес транзиције највише погодио ову категорију запослених и да је то допринело високом учешћу ових лица у структури запослених у сивој зони.

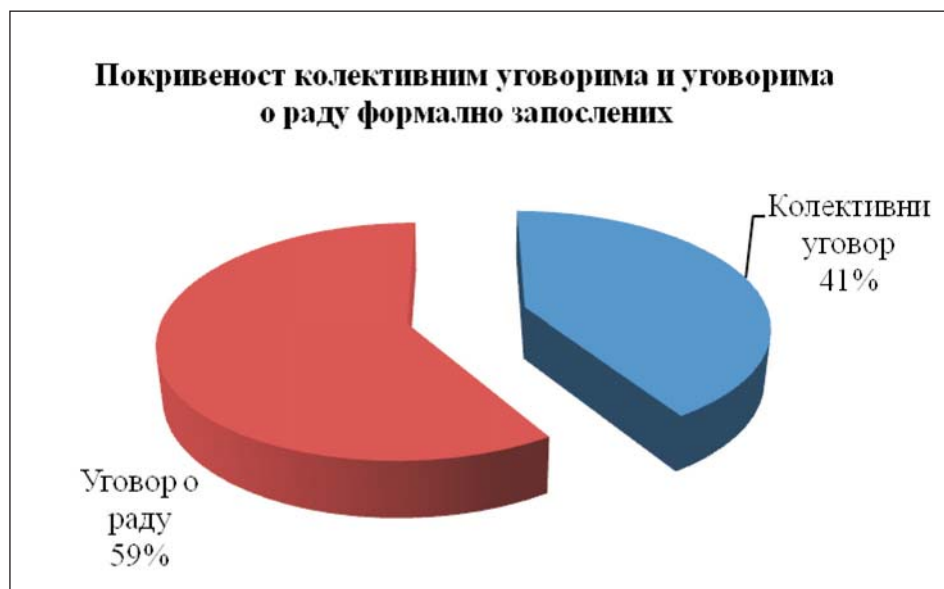
Међу разлозима које испитаници наводе због којих су напуштали претходни посао најчешће се наводе: „газда ми рекао да не радим више“, „прекид на одређено“, „тражио сам плату“, „напустио сам због не-примања плате“, ...

7.) Структура испитаника према уговору о раду и колективном уговору

- 67,4% има уговор о раду,
- 19,7% нема уговор о раду,
- без одговора 12,9%.

Од оних који су формално запослени 96% има потписане уговоре о раду, али је само њих 67% покривено колективним уговором код послодавца и то претежно у јавном сектору.

8.) Исплата зараде

Зараде се редовно исплаћују у јавним предузећима.

Од почетка године примећује се благи пораст запослених који не примају зараде.

Највише зараде остварују запослени у јавном сектору (међу њима је највише оних са зарадом више од 30.000 динара), док су зараде код оних који раде у сивој зони углавном између 15.000 и 20.000 динара или мање.

9.) Прекид радног стажа

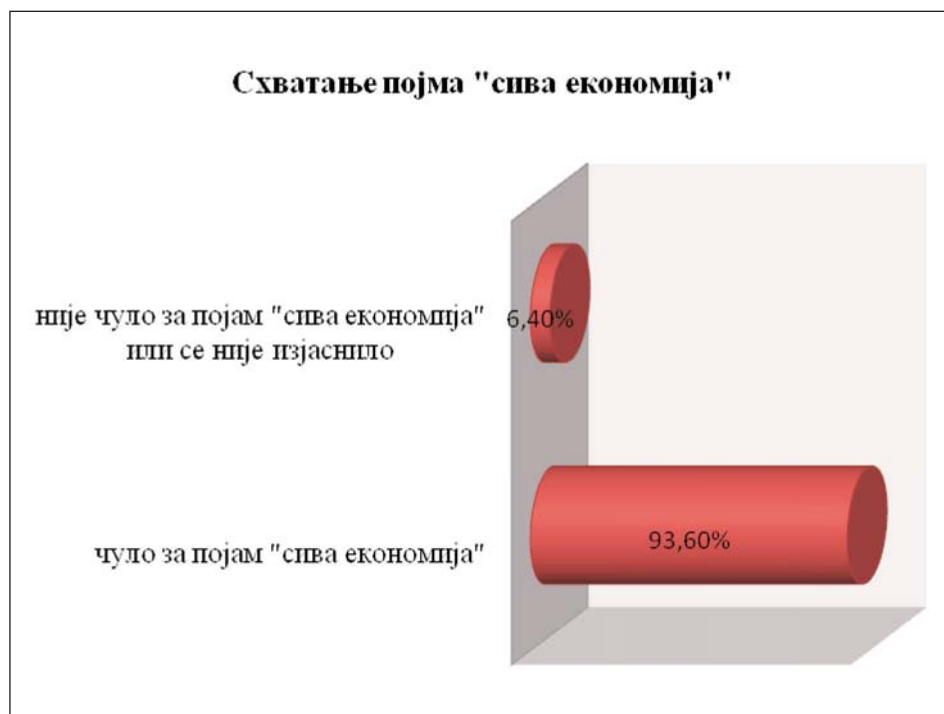
Од укупног броја испитаника 35,7% имало је прекид радног стажа и тај прекид је трајао углавном од неколико месеци до 4 године (поје-

динци су имали прекид од само 7 дана, док су неки имали прекид до 7 година).

Испитаници наводе да су током трајања прекида стажа приходе обезбеђивали кроз: „рад на црно“, „од допунског рада“, „кроз помоћ чланова породице“, „позајмице пријатеља“, „радом у пољопривреди“, „сналажењем“, „радом код приватника“, „наслеђе“, „породичне пензије“, „преко Завода за запошљавање“, „никако“, „сезонске послове“, ...

10.) Схватање појма сиве економије

За појам „сива економија“ чуло је 93,6% анкетираних и под тим појмом подразумева рад на црно (71%), послодавца који не уплаћује доприносе (40,2%), радника који није пријављен (38,2%), послодавца који остварује већи приход од пријављеног (30,3%) и послодавца који није регистрован (29,0%).

11.) Шта омогућава одржавање сиве економије

На питање шта омогућава одржавање сиве економије, добијени одговори су следећи: „толерисање државе, могла би да спречи да хоће“, „држава, влада, министарство, странке“, „недовољно посла“, „неадекватно спровођење закона“, „недостатак стимулативне политике“, „страх радника за радно место“, „рупе у закону које послодавци искоришћавају“, „зато што државни органи не раде свој посао (инспекција, МУП, ...)“, „лоше уређени економски систем“, „мушке“, „висока стопа незапослености“, „политизација и корупција“, „приватизација која је уништила највећи број постојећих радних места, а друга нису створена“, „гашење синдикалног покрета“, „лоша контрола“, „менталитет људи“, ...

Много пута поновљено је: држава, корупција, недостатак посла, лоши закони, неажурност инспекцијских органа, и то што људи не знају своја права.

12.) Стимулативна политика

Међу најчешће навођеним стимулативним мерама које могу обезбедити превођење сиве економије у легалне токове испитаници издвајају:

- већу инспекцијску контролу: 56,7%,
- веће казне: 45,5%
- ниже порезе и доприносе: 36,6%
- подизање свести: 33,2%
- веће стимулације за запошљавање: 27,7%.

Међу остале мере које су испитаници потенцирали су: поштовање уговора о приватизацији, доношење закона који штите радника, правичност судства и инспекцијских органа, функционисање државног апарата, сузбијање корупције, јачање синдиката, отварање радних места...

13.) Оцена рада инспекцијских органа

Са оценом да је рад инспекцијских органа на пољу сузбијања сиве економије ефикасан сложило се 3,3% испитаника, док је 85,5% рад инспекцијских органа оценило недовољним или никакавим.

14.) Исплативост сиве економије

Постојање сиве економије према оцени испитаника највише се исплати предузећима која не пријављују раднике (68,8%), односно њиховим власницима (газдама), држави – чување социјалног мира и богаћење (11,1%), запосленима на црно (9,8%), мафији, појединцима, свима онима који директно учествују у њој, тајкунима и онима који се на тај начин богате.

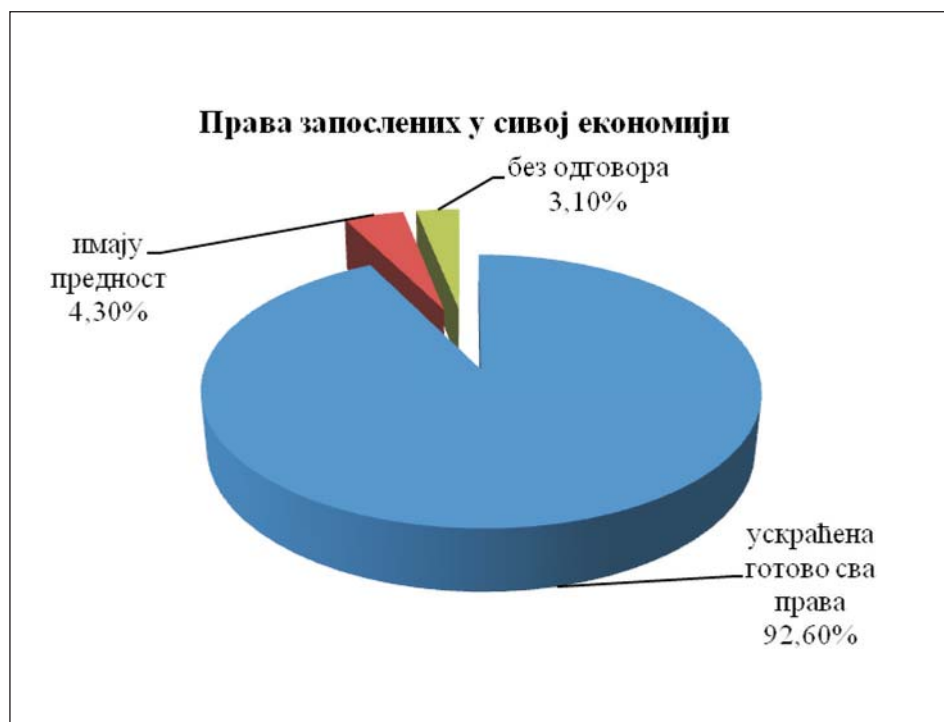
15.) Штете од сиве економије

Интересантно је да велики број испитаника државу (53,1%) и запослене на црно (48,7%) идентификује и као највеће губитнике, тј. да трпе највеће штете од сиве економије. Уз њих, испитаници оцењују, да негативне ефекте сива економија има на све структуре друштва, посебно предузаћа која раде легално, којима она одузима велики део тржишта и новца и обара квалитет производа и услуга.

16.) Права запослених у сивој економији

Чак 92,6% испитаника сматра да су запосленима у сивој економији ускраћена готово сва радна права, права из социјалног осигурања, (пензијског осигурања, здравственог осигурања и осигурања за случај незапослености), право на зараду, право на боловање, годишњи одмор, топли оброк, синдикално организовање...

Само 4,3% испитаника наводи да је предност рада у сивој економији могућност веће зараде која се исплаћује на руке, непостојање отказног рока, материјалне и кривичне одговорности за штету нанету послодавцу, никаква контрола пословања.

17.) Шта би испитаници предузели уколико раде у сивој економији?

Уколико би се нашли у позицији да раде у сивој економији 41,1% испитаника показује спремност да пријави послодавца надлежној инспекцији, 33,1% не би предузело ништа, док би се 16,2% обратило синдикату.

Најчешће навођени разлози због којих испитаници не би предузели ништа су страх од отказа уколико се пријави послодавац и угрожавање сопствене егзистенције.

18.) Ко треба да се бори против сиве економије?

Испитаници сматрају да се против сиве економије у првом реду мора борити: држава (37%), синдикати (29,8%), запослени у сивој економији (21,2%), послодавци који пријављују радника (12,5%), итд.

Као што видимо већина испитаника, њих 66,8% сматра да против сиве економије највише треба да се боре држава и синдикати.

IV

ПРИВРЕЂИВАЊЕ НА ЦРНО У РЕПУБЛИЦИ СРБИЈИ

Истраживање Уније послодаваца Србије

(Аутор: Драгољуб Рајић, Унија послодаваца Србије)

У првој половини (март и април) 2010. године стручне службе Уније послодаваца Србије (УПС) у оквиру пројекта „Ефикасно сузбијање сиве економије“, под покровитељством Швајцарске организације за помоћ свету рада (енгл: Swiss Labour Assistance - SLA), анкетирале су директоре малих, средњих и великих предузећа и предузетнике који легално послују на територији Републике Србије о појавним облицима сиве економије у њиховој привредној грани и основним делатностима којима се баве. Ранија искуства стручних служби УПС показала су да управо директори и власници ових предузећа и предузетничких радњи најбоље познају све облике њихове нелојалне конкуренције на терену. Због тога су они одабрани као извори информација у овој анкети.

1. Општи подаци о предузећима која су учествовала у анкети

Анкетом је обухваћено 227 привредних субјеката, од којих су 133 мали привредни субјекти, 10 средњи привредни субјекти и 7 велики привредни субјекти. Трећина или 77 испитаника нису дали одговор о броју запослених. Испитаници који су дали одговор о броју запослених заједно запошљавају 10.587 лица.

Географски посматрано привредни субјекти који су се одазвали и учествовали у анкети о сивој економији спроведеној међу послодавцима распоређени су овако:

Табела 1.1. Учесници анкете (по регионима)

Регион	Број анкетираних предузећа
Београд	69
Војводина	52
Источна Србија	10
Западна Србија	11
Централна Србија	44
Јужна Србија	39
Косово и Метохија	2
Укупно	227

У наредној табели детаљније је описана географска подела тако што је приказан списак градова и општина у којима привредни субјекти имају седиште предузећа/СТР, СУР, СЗР радње. Ова табела показује где је одзив привредних субјеката који су попуњавали анкету био највећи.

Табела 1.2. Учесници анкете (по градовима)

Град (општина)	Број анкетираних предузећа
Београд	69
Ниш	25
Нови Сад	21
Крагујевац	15
Суботица, Сремска Митровица, Лесковац, Врање	4
Пирот	5
Ваљево, Сомбор, Чачак, Панчево, Крушевац, Ковин	3
Зајечар, Бечеј, Горњи Милановац, Смедеревска Паланка, Параћин, Рума, Сента, Вршац, Аранђеловац, Бујановац, Краљево, Зрењанин, Ужице, Бољевци, Трстеник, Шабац, Туприја	2
Врњачка Бања, Инђија, Сремски Карловци, Кањижа, Бачки Петровац, Сокобања, Коњевићи, Ариље, Лозница, Вреоци, Доњи Милановац, Пожега, Челарево, Рековац, Јагодина, Врњци, Нови Пазар, Куршумлија, Свилајнац, Кикинда, Врањска бања, Звечан, Косовска Митровица	1
Укупно	227

Највећу заинтересованост током попуњавања анкете показали су привредни субјекти у Београду, на југу Србије и у Војводини. Најдељтаљније су на питања из анкете одговарали директори предузећа и предузетници из региона Београд који су у просеку попуњавали 76,5% колоне предвиђених за одговоре или питања са унапред понуђеним одговорима, а најмање анкетирани у централној Србији који су просечно одговарали на 52,8% питања из упитника.

Иако је у поглављу 1. анкете (Општи подаци о предузећу) наглашено да због анонимности учесника анкете подаци о директору предузећа

или лицу овлашћеном испред предузећа да попуни анкету нису обавезни, 89 директора предузећа и власника самосталних угоститељских, трговинских, занатских радњи, агенција и др. унели су своје пуно име и презиме, а у три случаја пуно име и презиме унели су и директори сектора, секретари удружења која су уз дозволу одговорног лица попунили анкету. Овако велики проценат учесника анкете (40,53%) који су својим личним подацима стали иза одговора у упитнику даје посебну озбиљност читавој анкети и добијеним резултатима.

Од укупно 227 предузећа и предузетника који су учествовали у анкети њих 29 има презентацију (сајт) на интернету. По структури предузећа са интернет презентацијом обухватају:

- 18 малих предузећа;
- 7 средњих предузећа;
- 2 велика предузећа;
- 2 предузетника.

2. Појавни облици сиве економије

2.1. Врсте роба и услуга којима се највише тргује на црно

Од 227 анкетних листића одговор на ово питање дала су 224 испитаника, што показује висок степен заинтересованости учесника анкете да назначе врсте роба и услуга којима се највише тргује на црно.

Табела 2.1. Врсте роба и услуга
којима се прометује на црно

Врста роба (производ, услуга)	Број учесника анкете који имају сазнања да се датим производима или услугама прометује на црно
Трговина робом широке потрошње на велико	20
Трговина робом широке потрошње на мало	24
Трговина папиром	1
Трговина ауто-деловима	2
Трговина металним и текстилним отпадом	1
Продаја моторних возила	1
Трговина пољопривредним (прехрамбеним) произ.	9
Трговина канцеларијским материјалом	2
Продаје и оправка мобилних телефона и опреме	2
Трговина алкохолним пићима	5
Трговина керамиком	5
Продаја малих електр. апарата за домаћинство	3
Трговина текстилом и обућом	16
Продаја рачунара и компјутерске опреме	3
Трговина козметиком	4
Трговина поузећем	1
Производња и трговина грађевинским материјалом	17
Продаја дуванских производа	2
Производња и трговина намештајем	8
Трговина накитом	1
Трговина секенд-хенд робом	1
Производња и обрада дрвета	1
Играоница – приређивање игара на срећу	1
Производња текстила, одеће од коже и обуће	11
Пројектовање грађевинских објеката (инжењеринг)	10
Радови у грађевинарству – високогр. и нискогр.	11
Школа за возаче	1
Производња боја и лакова	1
Пољопривредна производња (ратарство, воћарство, виноградарство, пчеларство итд.)	16
Занатски радови у грађевинарству (керамика, столарија, молерски и др.)	11

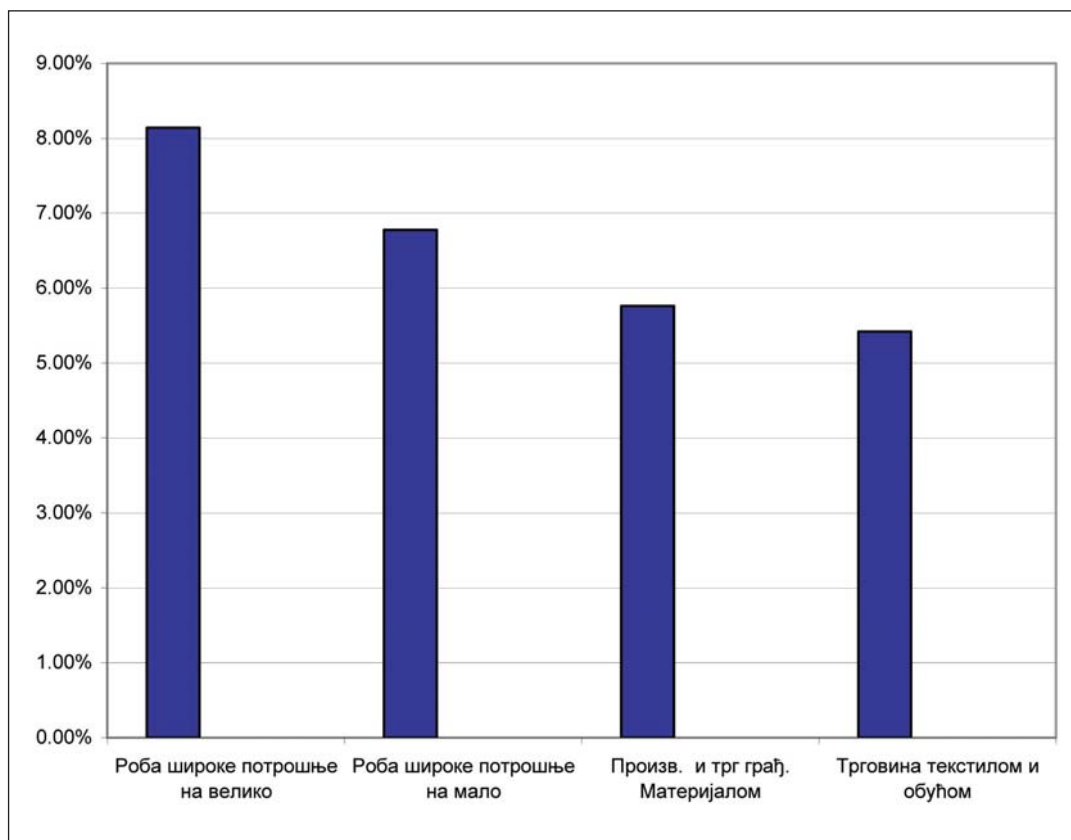
ЕФИКАСНО СУЗБИЈАЊЕ СИВЕ ЕКОНОМИЈЕ

Производња хартије и картонске амбалаже	2
Графичко-издавачка делатност (књиге)	3
Произв. металне галантерије за грађевинарство	5
Производња и промет лековитог и зачинског биља	4
Производ. мед. препарата на бази лековитог биља	1
Производња млечних производа	3
Производња тепиха и подних покривача	2
Производња пластике	4
Производња машинских алата и машина	5
Прерада и трговина месом	3
Производња мотора и делова мотора	1
Трговина металским производима	3
Производња и промет производима од гуме	1
Производња амбалаже од дрвета	1
Илегални пансиони и угоститељски објекти	11
Консалтинг и менаџмент услуге	7
Транспорт робе	7
Превоз путника	5
Услуге рекламе и пропаганде	5
Поправке у кући	4
Рачуноводство и књиговодствене услуге	3
Одржавање и оправка рачунара и канц. опреме	4
Турооператери	3
Машински занатски радови	2
Услуге паковања и припремања робе за транспорт	2
Услуге техничких и мерних испитивања	1
Одржавање и оправка моторних возила	1
Услуге штампе	1
Дистрибуција штампаних материјала	1
Транспорт пловним путевима	1
Услуге шпедиције	1
Физичко-техничко обезбеђење	1
Услуге организације свечаности и приредби	1
Услуге хемијског чишћења	1
Продаја делова за фотокопир машине	1
Одржавање речних пловила	1
Изнајмљивање аутомобила	1
Услуге урамљивања уметничких слика, уметнички радови од дрвета	1

Напомена: многа овлашћена лица у привредним субјектима навела су више од једној производа или услуге (делатности) у којој постоји промена на црно.

На основу података добијених са терена од учесника анкете највећи промет робом и услугама на црно обавља се у следећим делатностима.

Графикон 2.1. Промет на црно по делатностима
(процентуално учешће у односу на укупан број учесника анкете)

Табела 2.2. Промет на црно по делатностима
(процентуално учешће у односу на укупан број учесника анкете)
– првих двадесет

Делатност	У %
1. Трговина робом широке потрошње на мало	8,14%
2. Трговина робом широке потрошње на велико	6,78%
3. Производња и трговина грађевинским материјалом	5,76%
4. Трговина текстилом и обућом	5,42%
5. Пољопривредна производња (ратарство, воћарство, виноградарство, пчеларство итд.)	5,42%
6. Радови у грађевинарству – високогр. и нискогр.	3,73%
7. Занатски радови у грађевинарству (керамика, столарија, молерски и др.)	3,73%
8. Производња текстила, одеће од коже и обуће	3,73%
9. Илегални пансиони и угоститељски објекти	3,73%
10. Пројектовање грађевинских објеката (инжењеринг)	3,39%
11. Трговина пољопривредним (прехрамбеним) произ.	3,05%
12. Производња и трговина намештајем	2,71%
13. Транспорт робе	2,37%
14. Консалтинг и менаџмент услуге	2,37%
15. Трговина алкохолним пићима	1,69%
16. Трговина керамиком	1,69%
17. Производи металне галантерије за грађевинарство	1,69%
18. Производња машинских алата и машина	1,69%
19. Превоз путника	1,69%
20. Услуге рекламе и пропаганде	1,69%

Када се добијени резултати саберу по привредним гранама добија се у којим привредним гранама је промет роба и услуга на црно највећи.

Табела 2.3. Промет на црно по привредним гранама
(процентуално учешће у односу на укупан број учесника анкете)

Привредна грана	У %
Трговина (сви облици)	32,55
Грађевинарство и индустрија грађевинског материјала	14,58
Услуге	12,88
Пољопривреда, шумарство и водопривреда	8,81
Туризам и угоститељство	4,75
Занатство и предузетништво	4,75
Саобраћај и везе	4,41
Кожа и текстил	4,40
Дрвна индустрија	4,07
Медији, издаваштво и графичке делатности	3,05
Хемија и неметали (инд. гуме, пластике, итд.)	2,03
Метална индустрија	2,03
Здравство и фармација	1,69

Образложење добијених резултата

Промет робом у трговини заузео је убедљиво прво место у структури укупног промета робом у сивој зони, што указује на недовољну контролу тржишта од стране надлежних инспекцијских органа и постојању паралелних канала за трговину нерегистрованом робом на читавој територији Републике Србије.

Друго место заузело је грађевинарство са индустријом грађевинског материјала захваљујући постојању значајног броја фиктивних (тзв. ташна-машна) фирми са једним, два или без запослених лица, без значајне имовине и оснивачког капитала. Директори и власници грађевинских фирми које легално послују често су током анкете скретали пажњу да ове фирме искрсну ниоткуда, раде у просеку две до три године, добију неколико послова у процесима јавних набавки (или само један већи посао) и затим ишчезну са тржишта. Извршиоце грађевинских радова на терену ангажују или на црно или на основу уговора о делу, а ме-

ханизацију (која обично стоји неупотребљена) такође изнајмљују од других већих грађевинских компанија. Постоје и случајеви где ове фиктивне фирме за подизвођаче ангажују различите фирме које раде годинама и тако у ствари одиграју улогу посредника између наручиоца посла и извођача, током које нестане између 10 и 50 одсто вредности нарученог посла. Овакве појаве у грађевинарству могле би се избећи ако би се у процесу јавних набавки омогућило учешће само фирмама са значајним референцама, одређеним бројем стално запослених и годишњим обртом не мањим од висине вредности јавне набавке.

На трећем месту налазе се услуге, међу којима доминирају мале подизвођачке услуге и тзв. услуге у домаћинствима. Сектор услуга има највећи удео у сивој економији земаља ЕУ, јер је чак и у овим развијеним земљама тешко сузбити пружање услуга на црно. Међутим, владе и локалне самоуправе земаља ЕУ стално спроводе програме за смањење сиве зоне и активним мерама држе ниво пружања услуга на црно у контролисаним оквирима. Републици Србији мањка активна политика истовремене стимулације и ригорознијих санкција према услужном сектору у сивој зони. Због тога легални послодавци који пружају услуге привреди и грађанима трпе притисак јаке нелегалне конкуренције, што им отежава пословање и угрожава њихов развој на тржишту, док републички буџет сваке године изгуби огромна средства остваривањем значајног дела укупног реалног промета у сивој зони.

На четвртном месту налази се једина грана у којој Република Србија бележи суфицит у спољнотрговинској размени са иностранством – пољопривреда са шумарством и водопривредом. Различите процене говоре да сваки други мали пољопривредни произвођач у Србији ради у сивој зони, што с једне стране представља значајан губитак за државу, али и онемогућава ове појединце да добију од државе одређене субвенције или подигну кредите за набавку семена, ђубрива, пољопривредних алата и механизације, што их дугорочно везује за ситне поседе и мали обим производње, чиме губе могућност за развој и подизање животног стандарда. Последица оваквог стања је масовно напуштање села и одлазак у град где некадашњи мали пољопривред-

ни произвођачи углавном раде на црно или обављају сезонске и повремене послове који су мало плаћени, чиме се повећава број социјалних случајева и трошкови државе за социјалну помоћ, народне кухиње и прихватилишта.

2.2. Које све обавезе легални привредни субјекти редовно измирују према држави, док их њихова нелојална конкуренција нема?

У списку који следи налазе се све месечне, кварталне и годишње обавезе легалних привредних субјеката према Републици Србији, локалним самоуправама, судовима и другим организацијама које имају јавна овлашћења да убирају одређене накнаде. Велики број ових обавеза представља значајно оптерећење и још више отежава опстанак на тржишту легалним предузећима и предузетницима у условима јаке конкуренције из сиве зоне која се недовољно сузбија од стране државе.

1. ПДВ (месечно и квартално)
2. порез и доприноси на зараде
3. порези и доприноси на основу уговора о делу
4. порез и доприноси на ауторске хонораре
5. порез на добит предузећа
6. комунална такса за истицање фирме
7. комунална такса за истицање и исписивање фирме ван пословног простора на објектима и просторима који припадају јединици локалне самоуправе
8. комунална такса за држање средстава за игру
9. комунална такса за држање музичких уређаја и приређивање музичког програма
10. комунална такса за коришћење простора на јавним површинама или испред пословних просторија
11. комунална такса за коришћење рекламних паноа
12. комунална такса за коришћења простора за паркирање друмских моторних возила

13. комунална такса за коришћење слободних површина за кампове, шаторе или друге објекте привременог коришћења
14. комунална такса за коришћења обале у пословне и друге сврхе
15. комунална такса за коришћење витрина за излагање робе изван пословних просторија
16. комунална такса за држање и коришћење пловних постројења и пловних направа
17. комунална такса за држање моторних, друмских и прикључних возила
18. комунална такса за држање и коришћење чамаца и сплавова на води
19. комунална такса за држање ресторана и других угоститељских објеката на води
20. комунална такса за заузеће јавне површине грађевинским материјалом и за извођење грађевинских радова
21. накнада за унапређење животне средине (у градовима и општинама)
22. ПДВ на закуп пословног објекта
23. одношење смећа (10 до 112% скупље за привреду него за грађане)
24. вода за привредне субјекте (до 145% скупља за привреду него за грађане)
25. такса за градско грађевинско земљиште
26. паркинг простор за службена возила
27. гас за привредне субјекте (до 86% скупљи за привреду него за грађане)
28. накнада за јавно саопштавање музике (СОКОЈ)
29. накнада за јавно саопштавање фонограма (ОФПС)
30. ТВ претплата за привредне субјекте
31. накнада за заштиту, коришћење и унапређење општекорисних функција шума
32. накнада за дезинфекцију и дератизацију

33. мерење нивоа буке у објекту
34. ГПС накнада за фискалну касу
35. годишња накнада за сервис фискалне касе
36. пуњење и контрола противпожарних апарата
37. пројекат и сагласност за летњу башту
38. пројекат и сагласност за излагање и продају робе ван пословних просторија
39. пројекат и сагласност за зимску башту
40. трошкови књиговодствених услуга
41. банкарске провизије
42. различити трошкови осигурања објекта и имовине
43. трошкови канцеларијског материјала за вођење пословних књига
44. локалне административне таксе (пореској управи, лок. самоуправи, итд.)
45. републичке административне таксе
46. еколошка такса
47. трошкови превоза за запослене (према ОКУ)
48. трошкови дневница за службене путовања (према ОКУ)
49. трошкови отпремнина према Закону о раду
50. трошкови прековременог, ноћног рада и рада празницима (према Закону о раду и ОКУ)
51. обавезна чланарина Привредној комори Србије
52. потврда о домаћем пореклу робе – Привредна комора Србије
53. осам различитих накнада за процену и проверу података о биоцидним производима
54. накнада за стављање амбалаже у промет
55. накнада за фонд за ванредне ситуације
56. накнада за израду студије утицаја на структуру тржишта – трговинске компаније

Привредни субјекти који послују на црно **немају** ових 56 обавеза које су навели учесници анкете, с тим што треба нагласити да је укупан број обавеза и већи у зависности од привредне гране и делатности предузећа и предузетника. Овај попис обавеза илуструје у коликој је предности сива зона у односу на легално регистроване фирме.

2.3. Ко представља нелојалну конкуренцију?

Као нелојалну конкуренцију која послује у сивој зони, 189 испитаника (83,26% од укупног броја испитаника) навело је **физичка** лица, док је 110 испитаника (48,46% од укупног броја испитаника) навело **правна** лица која нелегално послују. Од укупног броја испитаника 87 или 38,33% одговорило је да у њиховој делатности нелегално послују и **физичка и правна лица**.

Специфична ситуација је у сектору услуга које врше мала правна лица – услуге пројектовања, штампања и графичког дизајна или одржавања компјутерске опреме, подизвођачке и књиговодствене услуге. У овој области нелојалну конкуренцију представљају **физичка лица која самостално врше услуге**, док је број испитаника који су навели да су правна лица та која нелегално пружају услуге мали (11,11%).

Графикон 2.2. Ко представља нелојалну конкуренцију

2.4. Дисџрибуција илегалне робе

Када је реч о начину на који нелегални продавци и дистрибутери робе продају исту купцима, највише притужби има на продају путем огласа – 118 (51,98%). На другом месту је продаја нелегалне робе на пијацама – 107 испитаника (47,14%) а врло близу по броју притужби је и продаја у непријављеним СТР и СЗР – 100 испитаника (44,05%).

Остале притужбе су:

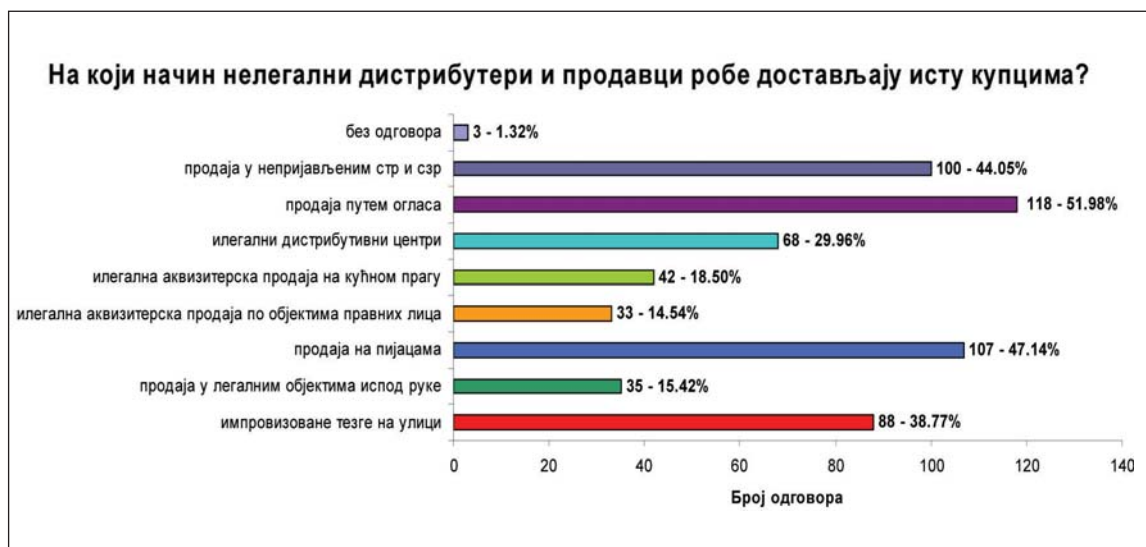
Импровизоване тезге на улици – 88 испитаника (38,77%)

Илегални дистрибутивни центри – 68 испитаника (29,96%)

Илегална аквизитерска продаја на кућном прагу – 42 испитаника (18,50%)

Продаја у легалним објектима испод руке – 35 испитаника (15,42%)
 Илегална аквизитерска продаја у објектима правних лица – 33 испитаника (14,54%)

Графикон 2.3. Видови дистрибуције робе

Бројне притужбе примљене су на илегално пружање услуга од стране физичких лица (48 испитаника – 21,15%). Ова појава највише је заступљена међу књиговодственим, инжењерским и консултантским услугама и услугама маркетинга и пропаганде. Такође, бројне су притужбе на робу која пристиже у земљу кроз илегалне канале (20 – 8,81%).

Посматрајући регионално, примећено је да је број притужби на продају илегалне робе путем импровизованих тезги у региону Града Београда нижи од просека на нивоу Републике (28,36% од испитаника у Београду), што је последица делатности анкетираних привредних субјеката, међу којима доминирају услуге.

Продаја илегалне робе на пијацама изузетно је распрострањена у региону западне Србије – 66,67% испитаника из ове регије је изјавило да илегална роба на овај начин доспева до купаца. Овај начин дистрибуције је мање распрострањен у већим градовима – тако је у Београду

32,84% испитаника пријавило да су пијаце доминантне зоне сиве економије.

Аквизитерска продаја на кућном прагу је специфична за западну Србију – 28,57% испитаника је навело овај начин дистрибуције као значајан.

Продаја посредством огласа је израженија у великим градовима – тако је у Београду 59,70% испитаника дало овај одговор, као и 57,89% испитаника из Новог Сада. Интересантан је податак да је само 33,33% испитаника из централне Србије пријавило овај начин дистрибуције, за разлику од просека од 51,98% на нивоу Републике.

Продаја у непријављеним СЗР и СТР је изражен проблем у региону централне Србије – 63,33% испитаника је пријавило овакав начин дистрибуције. За разлику од осталих региона, у Граду Београду је 31,34% навело овај начин дистрибуције као проблематичан, што је ниже од просека на нивоу Републике.

2.5. Робне марке које се фалсификују

Испитаници су питани да наведу врсте робних марки које се фалсификују и илегално дистрибуирају. Највише фалсификованих робних марки је у текстилној индустрији, где се најчешће фалсификују стране марке одеће и обуће - *Gucci, Armani, La Costa, Benetton, Zira*. Фалсификују се и робне марке накита – *Julieri, Cartier, Akoya i Rochelle*. Козметички препарати који се фалсификују су производи компанија *Nivea, Avon* и *Garnier*.

Примећена је тенденција да се фалсификују робне марке намештаја, као што су *Simpro-Mu Home* или *Форма Идеале*. Пријављени су и случајеви где лица која послују у сивој зони копирају понуду домаћих легалних привредних субјеката.

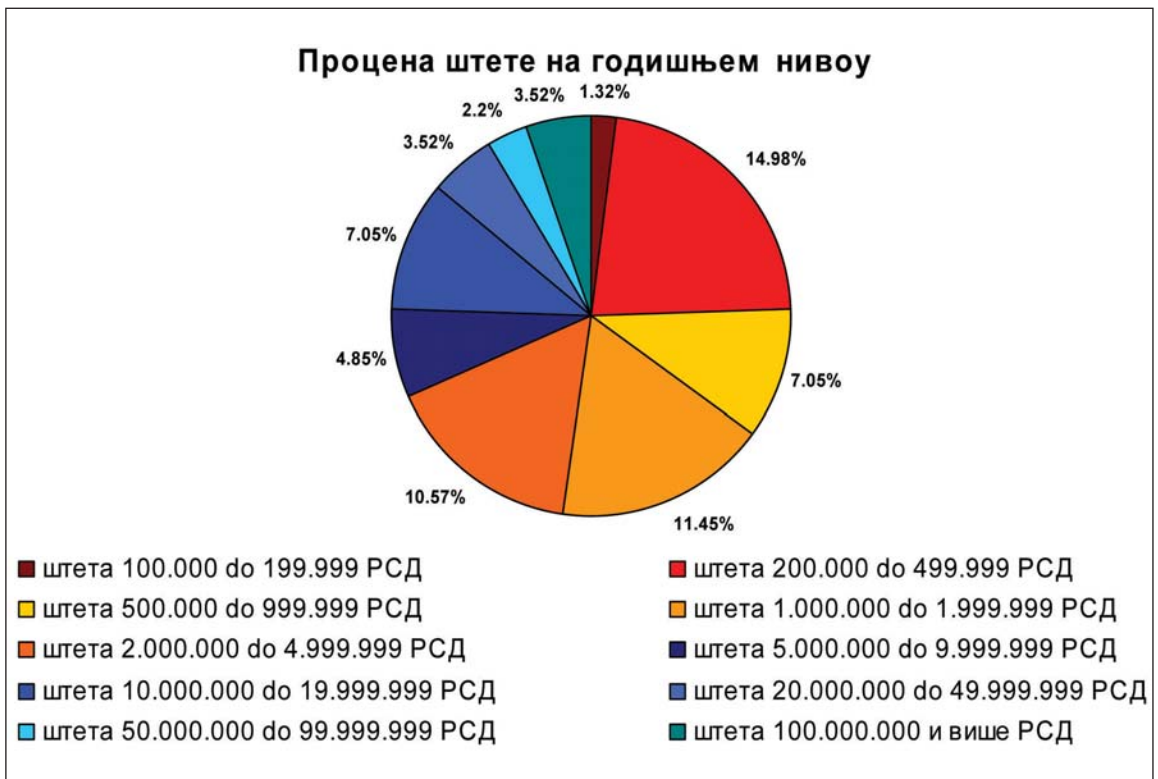
У прехранбеној индустрији фалсификују се страни кондиторски производи марке *Nestle* и *Milka*. Од домаћих производа, фалсификују се углавном зачини. Пријављено је и фалсификовање цигарета произвођача *British American Tobacco* и *Phillip Morris* и продаја тих цигарета без акцизних маркица.

Интересантна је појава фалсификовање робних марки производа високе технологије – *Philips, Bosse, Canon, Epson, Panasonic* или *Hewlett Packard*. Учесници анкете навели су да се веома често лажни натписи ових светских брендова лепе или гравирају на јефтину кинеску, турску, корејску и вијетнамску робу и потрошачима представљају као оригинали.

2.6. Финансијски губици услед неформалне економије

Укупни финансијски губици међу учесницима анкете, на годишњем нивоу, процењени су на 4 420 240 000 динара. При чему 65 испитаника (36.11%) није могло да утврди годишњу штету. Подаци о структури губитака међу привредним субјектима дати су у графикону:

Графикон 2.4. Процена штете због постојања сиве економије код легалних привредних субјеката

2.7. Други облици штете

Сем финансијске штете, испитаници су били упитани да наведу и друге врсте штете са којима се суочавају услед рада неформалног економског сектора. Највећи број испитаника жали се на смањење промета и отежано пласирање робе и услуга на тржишту – њих 100 (44,05%). Такође, испитаници се жале на појаву обарања цена која настаје услед нелојалне конкуренције из неформалног сектора – 44 испитаника (19,38%). На трећем месту по броју жалби је и губитак угледа код потрошача – 42 (18,50%).

Графикон 2.5. Остале врсте штете (сем новчане)
код легалних привредних субјеката

Такође, наведени су и други примери штете која настаје услед значајне активности неформалног сектора. Појединци су пријавили појаву отежаног легалног запошљавања и тежег проналажења радника спрем-

них за легалан рад уз мању зараду него што могу да обезбеде субјекти који нелегално послују и избегавају плаћање пореза и доприноса на зараде и сва остала издвајања према држави. Постоје и притужбе великих предузећа на немогућност технолошког развоја услед смањених прихода због активности сиве економије. Наведени су и примери где постојање робе која се пласира купцима кроз илегалне канале избегава системе контроле квалитета, као и смањење рејтинга Београда као туристичке дестинације услед лошег квалитета приватног смештаја који се нелегално издаје страним туристима. Услед активности неформалног економског сектора 14 испитаника (6,17%) је изјавило да је присиљено да делимично или потпуно престане са пословањем.

2.8. Локалитети промета на сиво

На питање о регионалној распрострањености неформалне економије приметно је да су сви испитаници (100%) као регију у којој постоји велика активност неформалног економског сектора навели своје блиско окружење, што упућује на широку распрострањеност ове појаве у Србији. Приметно је да се често спомиње административна линија са Косовом као извор нелегалног увоза. Доста притужби има и на илегалан промет робе на границама са Босном, Македонијом, Бугарском и Румунијом, док је мање притужби на илегални увоз из Мађарске и Хрватске. Такође, често се спомиње и Нови Пазар као град где је неформални економски сектор веома активан. Појава нелегалног промета консултантских услуга је углавном везана за велике градове, пре свих Београд и Нови Сад.

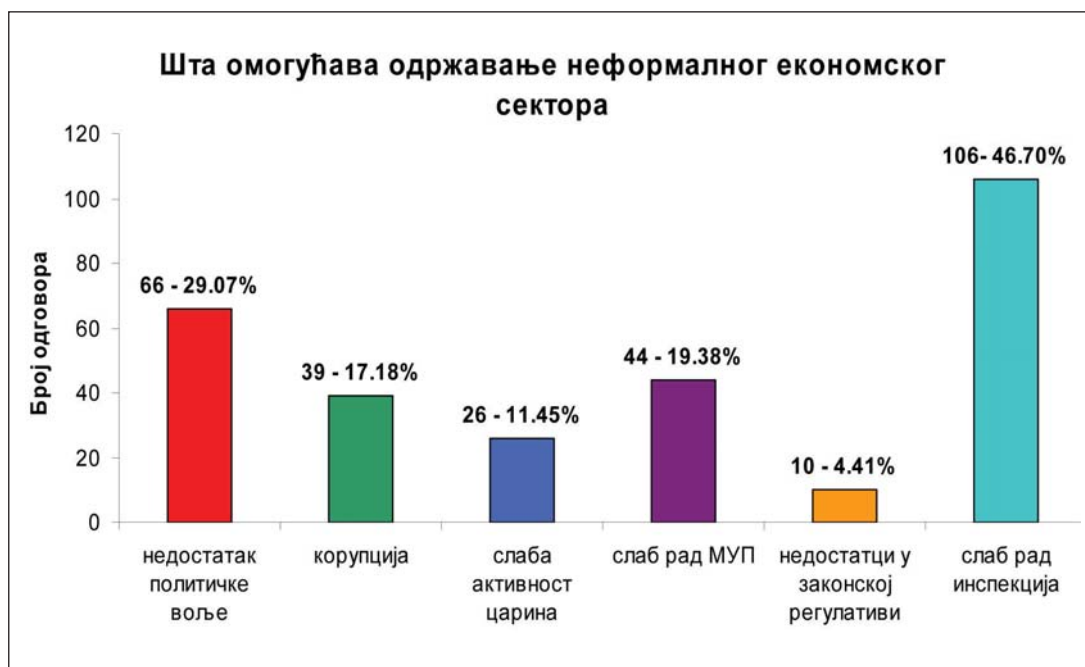
3. Перцепција односа државе према неформалној економији

3.1. Зашто постоје сива економија?

На питање шта омогућава одржавање неформалног економског сектора у Србији, највише испитаника, њих 106 (46.70%) навело је слаб рад тржишних и финансијских инспекција, 66 испитаника (29.07%) је одговорило да је разлог постојања сиве економије у оволиким размера-

ма мањак политичке воље да се овај проблем разреши, 44 испитаника (19.38%) је пријавило да МУП недовољно ради на спречавању ове појаве, 39 испитаника (17.18%) је изјавило да је проблем корупција, док су 26 испитаника (11.45%) споменули лош рад царинских служби, а 10 испитаника (4.41%) је изјавило да проблем лежи у недостацима у законској регулативи.

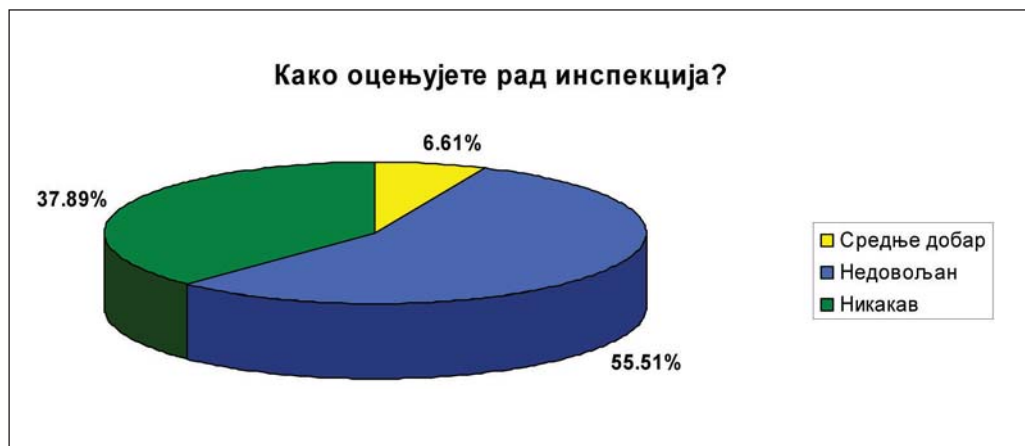
Графикон 3.1. Шта омогућава одржање сиве економије у Републици Србији

3.2. Оцена рада инспекција

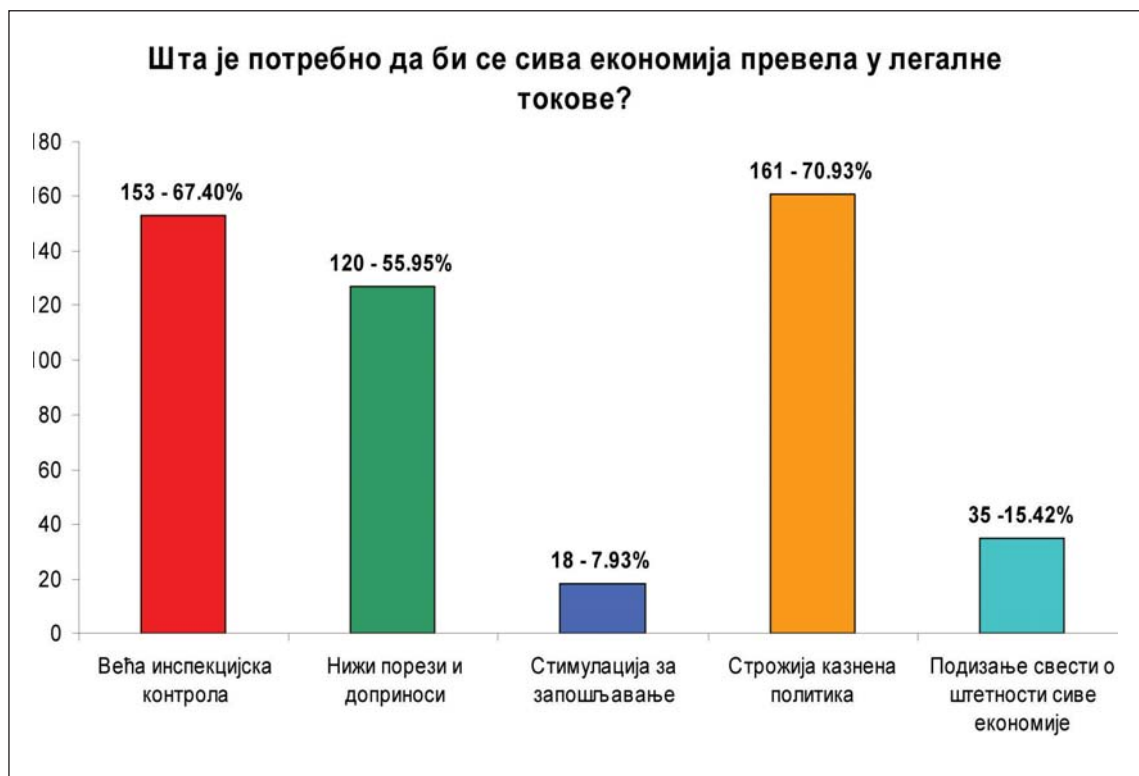
Оцену рада инспекције дало је 227 испитаника. Врло ниском оценом, „незадовољан” рад инспекција је оценило 86 испитаника (37,89%). Рад инспекција као недовољан оценило је 126 испитаника (55,51%). Као средње добар, рад инспекција је оценило 15 испитаника (6,61%). Нико није оценио рад инспекција као ефикасан.

Графикон 3.2. Оцена рада инспекција

3.3. Предлози за побољшање сузбијања сиве економије

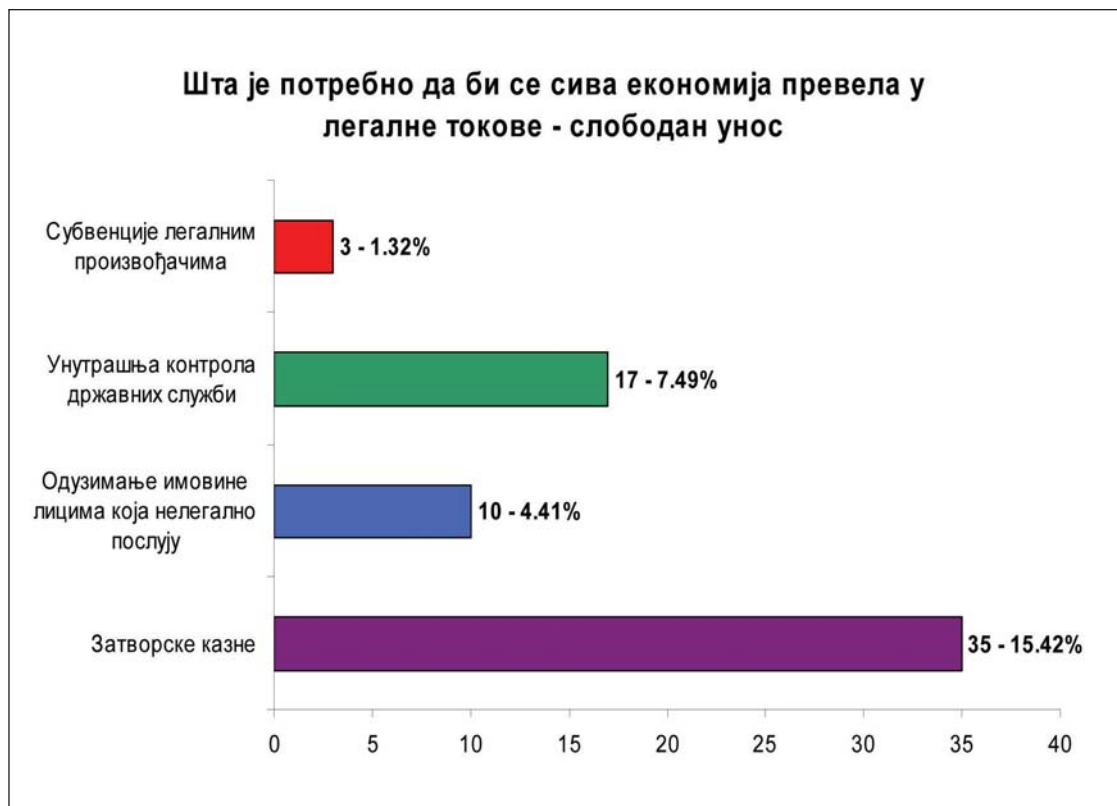
На питање каква државна политика је потребна да би се сива економија превела у легалне токове, велика већина испитаника – 161 (70,93%) је навело строжију казнену политику. 153 испитаника (67,40%) навело је да је потребна већа инспекцијска контрола. 120 испитаника (55,95%) је изјавило да је потребно смањити порезе и доприносе (што је у сагласности са претпоставком да намете привреди присиљавају бројне привредне субјекте да нелегално послују). 35 испитаника (15,42%) је навело да је потребна акција подизања свести о штетности сиве економије, док је само 18 испитаника (7,93%) навело да су стимулације за запошљавање потребне зарад смањења неформалног економског сектора.

Упитани за предлоге појединачних активности на терену, значајан број испитаника навео је да је потребно увести затворске казне – 35 (15,42%). Такође, 17 испитаника (7,49% од укупног броја испитаника) је изјавило да је потребна унутрашња контрола државних служби, јер су непосредни сведоци да је сива економија у неким градовима директна последица тога што локалне инспекције „гледају кроз прсте“ онима који нелегално послују, 10 испитаника (4,41%) је изјавило да су потребне казне одузимања имовине лицима која нелегално послују и да би то натерало многе који делују изван закона да пређу у легалне токове.

Неки испитаници су чак показали веома висок ниво свести о проблему и да познају како су друге земље бившег источног блока значајно смањиле рад на црно и привређивање на црно. Наведени су примери Чешке и Русије, али и Италије, Немачке и Турске.

Графикон 3.3. Активности неопходне да би се сива економија превела у легалне токове

Упитани за конкретне акције које би држава требало да спроведе ради сузбијања неформалног економског сектора, доста испитаника је предложило да надлежне инспекције започну контролу на терену и проналазе нелегалне привредне субјекте, у сарадњи са Министарством унутрашњих послова и уз консултације са привредним субјектима који легално послују. У сектору услуга и консалтинга, упућени су предлози да државне агенције контролишу пројектну документацију и финансијске извештаје и проверавају извршиоце услуга, уз обавезу да документација мора бити израђена од стране овлашћеног и регистрованог правног лица у тој делатности.

Такође, дати су предлози и да се створи јединствена база података о свим лицима пронађеним да нелегално послују, коју ће користити све инспекције, МУП, и царинска служба. Предложено је и стварање система праћења свих токова робе, од уласка у земљу до продаје и формирање централног регистра промета робе и услуга.

Образложење резултата

Из наведених података основни разлог одржавања високог нивоа неформалне економије у Србији је слаб рад државних органа на сузбијању овог облика привредне активности. Смањење пореза и доприноса је често навођено као мера којом би могао да се сузбије рад на црно. Међутим, указано је да проблем поред пореза и доприноса представља и обимно оптерећење легалних привредних субјеката, док се они из сиве зоне недовољно контролишу, чиме им држава шаље недвосмислен сигнал да и даље наставе с нелегалним радом. Висок ниво државних дажбина је разлог за прелазак бројних привредних субјеката у нелегалну зону. Изненађење представља и чврст став привредних субјеката о потреби ригорознијих казни, затварања због илегалног пословања, одузимању имовине и увођењу политике „чврсте руке“. Провејава утисак да је привредницима доста скупе и неефикасне државе која не успева да уведе ред у привредне токове.

V

ПРИЛОЗИ

ПРИЛОГ А

СИВА ЕКОНОМИЈА ИЗ УГЛА ИНСПЕКТОРАТА ЗА РАД⁶

**(Приредила: Данијела Рајковић, Министарство рада
и социјалне политике Републике Србије)**

У Инспекторату за рад, као органу управе у саставу Министарства рада и социјалне политике, у области радних односа предузимају су мере и активности са примарним циљем да се обезбеди поштовање Закона о раду, односно да се смањи број повреда закона и других прописа који регулишу област радних односа.

У току 2009. године и првих девет месеци 2010. године извршено је укупно 66.950 надзора, којима је обухваћено 745.787 запослених; од тог броја извршено је 16.543 надзора по захтевима странака и 50.407 надзора по службеној дужности; затечено је 9.835 лица на фактичком раду; са 7.164 лица је по надзору заснован радни однос; поднето је 2.968 захтева за покретање прекршајног поступка;

⁶ *Из Извештаја о раду Инспектората за рад за 2010. годину и Извештаја о раду Инспектората за рад за првих девет месеци 2009. године*

Табела 1- Инспекцијски надзор у периоду
јануар 2009- септембар 2010. године

Инспекцијски надзор	2009.	Јануар-септембар 2010.	УКУПНО
Укупан број надзора - по службеној дужности и по захтеву странке	40.222	26.728	66.950
Укупан број надзора по службеној дужности	30.580	1,595	30.582
Укупан број надзора по захтеву странке	9.642	6.901	16.543
Број надзора по захтеву странке "мобинг"	71	232	303
Укупан број запослених обухваћених надзором	357.498	388.289	745.787
Лица затечена на фактичком раду	5.734	4.101	9.835
Број лица са којима је по надзору заснован радни однос	4.178	2.986	7.164
Донета решења по члану 269. ЗОР-а – отклањање утврђених повреда Закона	5.429	3.676	9.105
Донета решења по члану 271. ЗОР-а – привремена мера враћања на рад	902	593	1.495

Контролама инспекције рада у току 2009. године и девет месеци 2010. године, сви радноправни институти били су обухваћени потпуним надзорима, почев од нормативне уређености радних односа до примене одредби Закона о раду.

Инспекторима рада странке су се обраћале са две врсте захтева и то:

- ради одлагања од извршења решења послодаваца о отказу уговора о раду и

- ради предузимања мера ради остваривања права код послодаваца.

Најчешће повреде Закона о раду уочене су у погледу следећих института:

- зараде: све више је послодаваца у Републици који касне са исплатама зарада, па чак и дужи период не могу да исплате зараде запосленима, због губитака у пословању и лоше финансијске ситуације; посебан акценат у инспекцијским надзорима посвећен је заштити материнства због неисплате накнаде зараде трудницама и породиљама;
- прековремени рад: врло честа појава, која је изузетно тешка за идентификацију од стране инспектора, како због неспремности запослених да дају изјаве да раде прековремено (из страха због губитка посла) тако и због недостатка законске регулативе која се огледа у недостатку закона о евиденцијама у области рада;
- рад на одређено време постаје готово правило, а не изузетак
- рад "на црно": законски основ заснивања радног односа не постоји или је престао да постоји, али у коме радник стварно испуњава своје радне обавезе на прописан и редован начин. Објективне последице фактичког рада огледају се у немогућности таквог лица да оствари било које право из рада, постојању сталног ризика од повређивања без последица по послодавца, немогућности остварења права на здравствену заштиту, те непостојање социјалне сигурности у позним годинама живота, с обзиром да за време рада нису пријављени на обавезно социјално осигурање.

Стратегија сузбијања рада на црно представља приоритетни задатак Инспектората за рад и представља један од видова индиректних циљева у остваривању Националне стратегије запошљавања.

Појава фактичког рада или "рада на црно" је кључни проблем у области радних односа. Инспекторат за рад Министарства рада и социјалне политике, улаже велике напоре на терену да ову појаву уведе у токове легалног уређивања међусобних права, обавеза и одговорности по основу рада. Посебан проблем који имају инспектори рада у области радних односа јесте веома тешко утврђивање постојања фактичког рада. Наиме, сагласно одредбама Закона о раду, послодавци немају обавезу да региструју уговоре о раду и друге уговоре о радном ангажовању са лицима која раде код послодавца, нити да примерке ових уговора држе у радном простору у коме запослени ради. Због тога се често дешава да, када инспектор рада и наиђе на лице које у моменту надзора није пријављено на обавезно социјално осигурање, оно из страха од губитка посла изјављује инспектору рада да је почео да ради код послодавца од пре два-три дана, да са послодавцем има закључен уговор о раду, или други уговор у смислу Закона о раду, али да се исти не налази у пословном простору послодавца, али да ће у року од сат или два бити стављен на увид инспектору рада, а што је довољно време да се уговор сачини у било ком облику, те да послодавац на тај начин избегне санкцију. Сматрамо да је ово мањкавост Закона о раду, која би требало да буде отклоњена доношењем измена истог и утврђивањем одговарајућих одредба које би елиминисале могућност настанка оваквих ситуација.

Радни однос се успоставља закључењем уговора о раду у писменом облику, а права и обавезе се остварују ступањем радника на рад. Насупрот томе, је фактички рад или рад „на црно“ који се може дефинисати као однос рада и запослења у коме законски основ заснивања радног односа не постоји или је престао да постоји, али у коме радник стварно испуњава своје радне обавезе на прописан и редован начин.

Објективне последице фактичког рада огледају се у немогућности таквог лица да оствари било које право из рада, постојању сталног ризика од повређивања без последица по послодавца, немогућности остварења права на здравствену заштиту, те непостојање соци-

јалне сигурности у позним годинама живота, с обзиром да за време рада нису пријављени на обавезно социјално осигурање.

Сагласно опредељењу Инспектората за рад да се појава рада «на црно» сведе на најмању могућу меру активности инспектора рада наглашено су усмерене на контролу спровођења одредби Закона којима се уређује радно правни институт «заснивање радног односа», а тим усмерене и на откривање лица која се код послодаваца налазе на фактичком раду.

Иако на удару проблем рада «на црно» и даље постоји, чешћи је у приватном сектору и везује се израженији за трговинску, угости-тељску и занатску делатност, мада се затиче и у другим појавним облицима и другим власничким секторима. Лица која су ангажована најчешће из категорије незапослених, избеглица, прогнаних, пензионера, ученика и студената, као и запослених чији послодавци не раде, односно код којих дужи временски период не примају зараде.

Фактички рад запослених послодавци најчешће правдају «пробним радом», односно потребом да се провере радне способности радно ангажованог, а пре заснивања радног односа закључивањем писаног уговора о раду и пре подношења пријаве за социјално осигурање. Рад «на црно» правда се и одбијањем запосленог да са послодавцем закључи писани уговор о раду и његовом жељом да му се увећа зарада за износ припадајућих пореза и доприноса, којих је послодавац ослобођен користећи овај рад.

Надзором се утврђују и екстремне ситуације кад лице затечено на фактичком раду код послодавца одбије да заснује радни однос по интервенцији инспектора и престаје са радом – напушта послодавца, све то како би задржао нека друга права остварена ван радног односа (новчана накнада, статус избеглице и сл.).

Контролом постојања уговора о раду уопште, односно утврђујући да ли лица затечена на раду имају са послодавцем закључене ове уговоре, инспектори рада имају све чешће ситуацију да на основу изјаве затеченог запосленог записнички констатују да исти ради „на цр-

но“ (нема закључен уговор о раду у писаној форми, нити је послодавац за истог поднео пријаву за обавезно социјално осигурање). Међутим, послодавци обезвреде овакав налаз стања тако што накнадно у службене просторије поступајућем инспектору презентују уговоре о раду закључене по правилу дан – два пре дана вршења надзора, уз пратећу изјаву да је пријављивање за социјално осигурање у току и да ће бити извршено у законском року (8 дана, од дана ступања на рад), што се по правилу и учини. Не изненађује зашто запослени пристају да потпишу ретроактивно уговор о раду и девастирају своју колику „јуче“ дату другачију изјаву – њих на то тера егзистенцијална жеља да сачувају радна места. Мање иритира чињеница да је инспекцијски налаз стања само формално уредан као и околност да је у резултатима рада вишеструко мање изражен број лица затечених „на црно“ и да изостаје покретање прекршајног поступка, од чињенице да је прекинут фактички рад и постигнут основни ефекат заснивање радног односа.

Овај радно правни институт на удару је и кроз злоупотребу коришћења тзв. флексибилних облика рада и у ситуацијама кад то није законито. Као рад ван радног односа најчешће је коришћење закључивања уговора о привременим и повременим пословима у случајевима кад не постоје основна обележја привременог и повремениг рада.

Инспектори рада приликом вршења надзора налазили су и тзв. „фантомске фирме“, односно фирме које нису регистроване код надлежних органа, а у којима послодавац ангажује раднике „на црно“. Проблем добија на значају јер је инспекторима рада у овим случајевима онемогућено обављање инспекцијског надзора и предузимања законских мера због њихове ненадлежности (надлежност тржишне и туристичке инспекције), због чега се овакав начин радног ангажовања лица не прекида.

И поред ових проблема са којима се инспектори рада сусрећу, евидентно је повећање броја закључивања уговора о раду и пријављивања на обавезно социјално осигурање после извршеног инспекцијског надзора. Поред пооштрене казнене политике, веће поштова-

ње овог института последица је између осталог и начина рада инспектора, односно околности да исти надзор врше и ван редовног радног времена – поподне, ноћу, у дане викенда тј. у време кад је рад «на црно» више коришћен.

Радни однос се успоставља закључењем уговора о раду у писменом облику, а права и обавезе се остварују ступањем радника на рад. Тако радни однос има уговорни и статусни карактер.

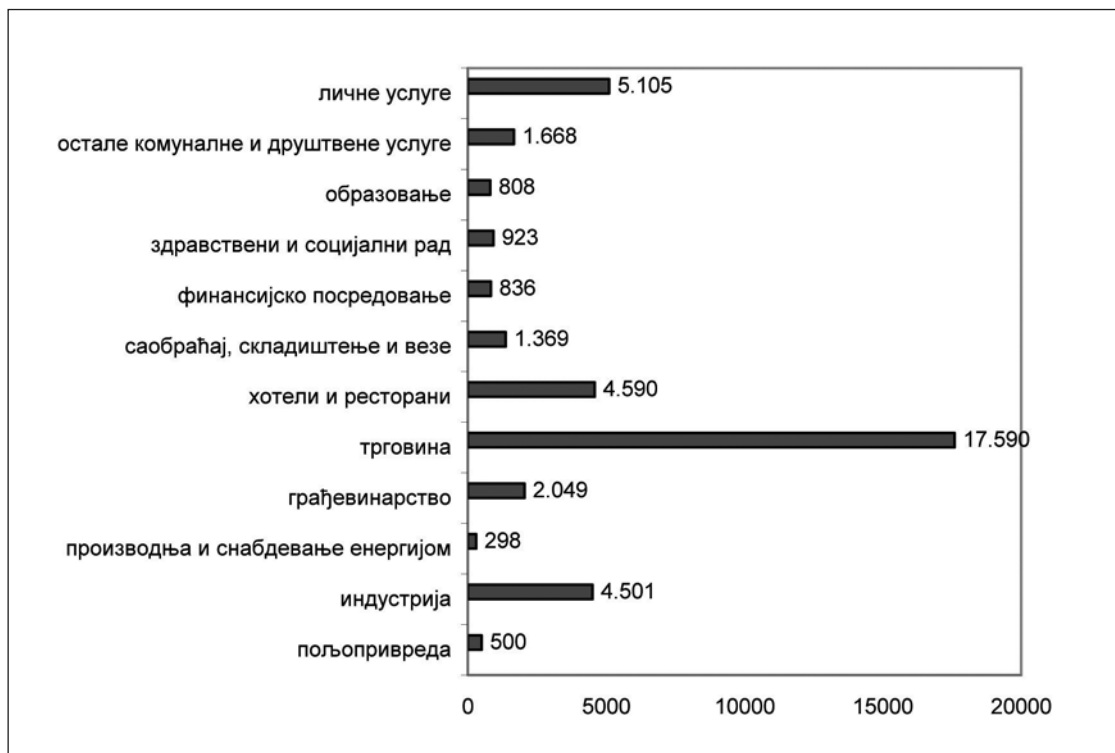
Рад „на црно“ је појава на чијем сузбијању је инспекција рада појачано ангажована уназад више година. С обзиром на стално праћење ове појаве јасно се уочавају неке од њених карактеристика у смислу делатности у којима се највише јавља, регионима где је учесталија и периодима у којима се повећава.

Због тога оном ко ради „на црно“, рад може престати у свако доба саопштавањем да више не долази на посао. Фактички рад означава посед права из радног односа, а не правни однос.

Према подацима Инспектората за рад, рад „на црно“ највише се јавља у трговини, угоститељству, занатским, индустријским и производним погонима и грађевинарству. С обзиром да непрестано прати-мо кретање ове појаве управо у поменути делатностима је највише и контролисано.

У појединим делатностима запажено је да се повећава број радно ангажованих „на црно“ у истим периодима сваке године. То је нарочито карактеристично за угоститељство и грађевинарство. У угоститељству у летњем периоду, због повећаног обима посла расте и број радно ангажованих уопште, па и радно ангажованих „на црно“. Што се грађевинарства тиче број ангажованих „на црно“ нагло се повећава пред крај грађевинске сезоне, због тежње послодаваца да испуне задате рокове и што већи број послова заврше у текућој сезони.

Табела 2- Број извршених надзора из области радних односа
– по делатностима у 2009. години

За фактички рад регрутују се најчешће, млади, неквалификовани радници, највише до средње стручне спреме, запослени без редовних зарада, незапослени старији од 40 година живота и више, примаоци новчаних накнада, социјалне помоћи и сл. Иако су послови које ова лица обављају најчешће високоризични, тешко их је «пронаћи», јер у значајном броју случајева између овако ангажованог радника и послодавца постоји спрега. Ово је нарочито изражено у грађевинарству, па су се зато, у тој делатности током целе године вршили редовни и појачани инспекцијски надзори.

Раду „на црно“ у делатности грађевинарства погодује велика флукуација радне снаге, често премештање са једног градилишта на

друго и кратко време ангажовањих лица које проводе на једном радном месту, док не обаве неки посао.

Такође, послодавци злоупотребљавају институцију пробног рада, којег користе као могућност ангажовања лица без заснивања радног односа, истичући да је неопходно да се пре закључивања уговора о раду увере да ли ангажовано лице задовољава све потребне критеријуме.

На градилиштима најчешће „на црно“ раде запослени чија предузећа тренутно не раде, незапослена лица, пензионери и избеглице. Овде постоји обострани интерес, послодавца с једне стране и ангажованих лица са друге стране. Послодавац избегава да плати порезе и доприносе на зараде радника, а ангажована лица на овај начин имају додатну зарату и не губе статус евидентираног незапосленог лица које прима новчану накнаду.

Несигурност радног места и егзистенцијална угроженост, уз присутан страх да ће их послодавац отпустити са радног места, не дозвољавају чак ни оним радницима који би то желели, да превазиђу законске препреке и успоставе свој радно-правни статус код послодавца.

Због малих зарада које запослени остварују често се јавља и ситуација да сам запослени не жели да заснује радни однос и оствари социјално осигурање, већ жели да ради и од послодавца добије „на руке“ бруто зарату, како би могао остварити већу потрошњу. Ово је нарочито карактеристично за млађе радно ангажовано становништво.

Држава у којој је фактички рад заступљен губи на два начина. Као прво, послодавци не плаћају порезе и доприносе из зараде што су знатна средства. Такође, уколико се овакво понашање послодавца не би адекватно санкционисало, то би деловало контрапродуктивно у односу на послодавце који поступају сагласно прописима.

У случајевима где је затечено више лица која раде „на црно“ поднети су директни захтеви за покретање прекршајног поступка по том основу и уједно донета решења са налогом да се закључе уговори о раду.

У инспекцијским надзорима утврђена је појава значајног броја случајева да послодавци организују производну делатност у подручјима, гаражама, приватним кућама, тако да је такву делатност тешко открити. На таквим објектима нема никаквих натписа нити других ознака, а улазак у просторије где се одвија делатност спречена је обавезним псима чуварима, микро-камерама, интерфонима и катанцима. У таквим просторијама, најчешће се шије, израђује обућа, прави столарија, или одвија неки други вид мини производње где радно ангажована лица раде „на црно“.

Такве појаве учестале су у сервисима, фризерским и козметичким салонима, где „радно ангажују“ наводно лица која су на пракси на основу упута радничких универзитета, а у ствари су један од вида лица која раде „на црно“.

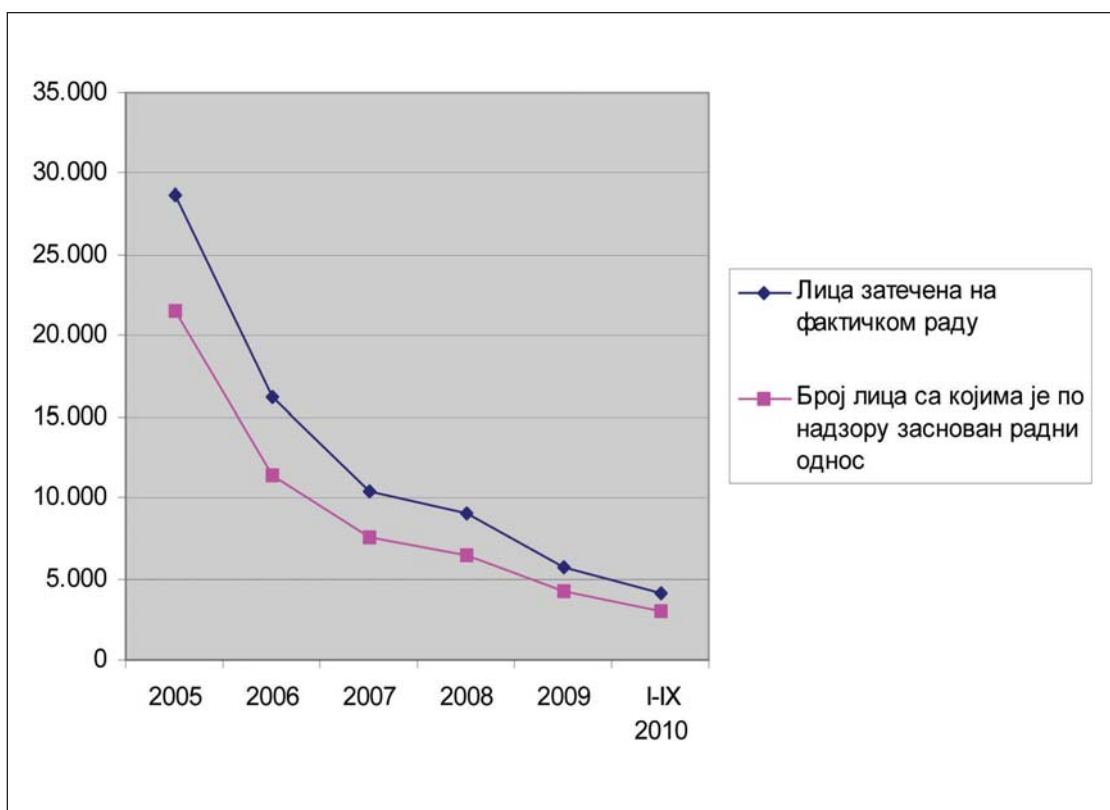
У посматраном периоду дошла је до изражаја превентивна улога инспектора рада, са једне стране, у контакту са књиговођама, које ангажују послодавци – предузетници, сугерисано им је да формулишу одредбе уговора о раду, а са друге стране, послодавцима код којих је вршен надзор налагано да се са запосленима писменим путем уговоре елементи којих нема у уговору. У одређеним делатностима заступљен је рад "на црно", али не тако масовно као претходних година.

Што се тиче ангажовања страних држављана на подручју Републике Србије, њихов број је незнатан у односу на раније године односно готово да га више и нема.

Упоредна анализа података о лицима затеченим «на црно» и лица са којима је после надзора заснован радни однос за 2005, 2006, 2007, 2008. и 2009. годину показује да је у 2005. години затечено 28.735 лица на фактичком раду и да је са 21.563 лица заснован радни однос. У току 2006. године затечено је 16.205 лица, а са 11.324 је заснован радни однос, на фактичком раду у 2007. години било је 10.448 лица, а радни однос је засновало њих 7.517, док је у 2008. години затечено 9.054 лица на „црно“ и са 6.394 је после надзора, заснован радни однос. У 2009. години затечено је 5.734 лица на „црно“ и са 4.178 лица је после надзора, заснован радни однос.

У периоду јануар-септембар 2010. године на територији Републике Србије затечено је 4.101 лице на фактичком раду у надзорима из радних односа. По извршеним надзорима заснован је радни однос на неодређено време до сада са укупно 2.986 лица.

Табела 3 - Број лица затечених «на црно» и броја лица са којима је након надзора заснован радни однос у периоду 2005-2010. године

На основу досадашње праксе, инспекцијски надзори би требало да се врше у континуитету, како у преподневним, тако и у поподневним и вечерњим сатима, јер су тада ефекти у односу на утврђивање постојања рада „на црно“, највећи.

Ради боље контроле послодаваца, нарочито оних из области трговине и угоститељства, где је фактички рад и најзаступљенији, Министарство, је организовало сменски рад инспектора рада, како би се проверило да ли послодавци у послеподневној смени ангажују лица без закљученог уговора.

Од значаја за овај извештајни период је то, што су налози инспектора рада за заснивање радног односа, извршавани у највећој мери у врло кратком року, чак и пре истека рока који им је наложен решењем, а највише због страха од високих износа новчаних казни.

* *

*

Мере Инспектората за рад за превазилажење и смањење рада „на црно“ :

- обезбедити да се закључени уговори о раду региструју код надлежног општинског или другог државног органа (организационе јединице националне службе за запошљавање, Фонд ПИО, како би се пречиле злоупотребе које постоје у пракси са избегавањем закључивањем уговора, односно са његовим антидатирањем,
- у практичном деловању инспекцијских органа на нивоу Републике обезбедити већу, бољу и ефикаснију координацију кроз формирање одговарајућег заједничког тела Владе Републике Србије, како би се заједнички послови планирали и ефикасније спроводили ради подизања нивоа ефикасности рада инспекцијских органа. Исто тело би припремило и координирало спровођење акционог плана за сузбијање „сиве економије“ односно рада „на црно“.
- убрзати прекршајни поступак и решити друге проблеме који се у вези са тим јављају „честа застарелост, изрицање казни далеко испод законског минимума и слично.

- уредити јединствени информациони систем и створити услове за електронску комуникацију свих државних субјеката који учествују у сузбијању рада «на црно».
- применити одредбу Закона о прекршајима којом је дата могућност да се у ситуацији када је за прекршај прописана само новчана казна може уредити да прекршајни поступак за поједине прекршаје у првом степену води орган државне управе, што би у конкретном случају значило да тај прекршајни поступак води прекршајни орган у оквиру Министарства рада и социјалне политике, односно Инспектората за рад ради убрзања и ефикасности прекршајног поступка.

ПРИЛОГ Б

СИВА ЕКОНОМИЈА У ИТАЛИЈИ

(Аутор: Лоренцо Фасина, Правно одељење Генералне италијанске конфедерације рада - CGIL)

1) ПРОБЛЕМ СИВЕ ЕКОНОМИЈЕ У ИТАЛИЈИ

Феномен рада на црно (или илегално) представља велики проблем у Италији. Сива економија обухвата од 16,3% до 17,5% БДП-а. (брuto домаћег производа, односно укупног богатства земље). У последњим деценијама било је доста покушаја на сузбијању ове појаве, али на жалост са малим резултатима.

Финансијска и економска криза у земљи и снажан утицај глобализације последњих година, учинили су да се феномен сиве економије погоршао и сада је потребно повести још јачу битку у борби против рада на црно.

И све то не само из економских разлога, (гаранција финансијског прихода и доприноса у складу са финансијским потребама земље) већ, такође, и пре свега због социјалне повезаности: заштитити оне раднике који у сивој економији немају основна права радника. Прво међу њима је право на безбедност, што значи очување најважнијег људског богатства за економију Италије.

У овим оквирима, последњи званични подаци Националног института за статистику (објављени 2008. год, који обухватају период од 2000-2006. године), период пре дубоке економске кризе која је по-

годила западне економије крајем 2008. године, што значи да расположиви подаци о раду на црно у Италији тренутно могу још више да нас забрињавају.

У званичном дефинисању рада на црно који је извршио Институт за статистику у истраживањима из 2008. године, поново се појављује пружање континуираних услуга које се обављају без поштовања важећих закона. Како повремене делатности оних који се изјашњавају да нису активни, тако и послова које обављају странци који немају пријављен боравак и нису регуларно у земљи, и на крају, додатне делатности у односу на основну делатност (феномен такозваног „ду-плог посла“). Такође, ту су и случајеви оних радника који, иако се формално баве независном делатношћу (или раде за другог „по пројекту“), у суштини обављају своју делатност у подређеном положају, и тако избегавају обавезу плаћања доприноса и пореза која се примењује за „стандардни“ посао.

Неформална економија је препознатљиво обележје италијанског друштвеног контекста, и она се базира на традиционалном дуализму који карактерише наше друштво:

- жене – мушкарци
- грађани – илегални
- север – југ
- заштићени радници – незаштићени радници
- производни сектори – терцијарни сектор, сектор услуга

2) У КОЈИМ СЕКТОРИМА СИВА ЕКОНОМИЈА ИМА НАЈСНАЖНИЈИ УТИЦАЈ И КОЈА ПОПУЛАЦИЈА ЈЕ ОБУХВАЋЕНА СИВОМ ЕКОНОМИЈОМ

Привредни сектори у којима се рад на црно најчешће појављује су, генерално, сектори услуга, пољопривреде и грађевине, иако се

овај феномен капиларно шири, али у мањој мери, и у другим секторима (текстилна и информатичка индустрија).

Генерално говорећи, рад на црно, са демографске тачке гледишта и питања послова, више се појављује у оним слојевима популације која је традиционално „слаба“, односно међу младима, међу онима који имају више од педесет година и нису са тржишта рада, жене и странци из земаља ван Европске уније, нарочито ако немају регулисану дозволу за боравак (илегална миграција управо представља снажан фактор укоренења неформалности/нерегуларности рада).

Што се тиче структуре неформалне економије, посебно треба истаћи како подаци из Завода за статистику (ISTAT) у извештају за 2008. годину показују једну нову ситуацију у односу на традиционалну мануфактурну слику сиве економије у Италији, будући да сада доминира сектор услуге у овом феномену, а сектор мануфактуре представља само 6,5% од укупног броја нерегуларних радника, на који се додаје квота из грађевинског сектора (7,3%) и пољопривреде (9,8%) наспрам сектора услуга који покрива преосталих 76%.

У услугама, овај феномен је посебно наглашен у области „трговине, хотелијерства, јавних услуга, поправки и транспорта“, где 19,8% радних јединица није регистровано; посебно у хотелима и јавним услугама где је заступљеност 32,3%, и у транспорту роба и људи на путевима 30,7%.

Интересантно је погледати и раздвојене податке у апсолутној вредности по појединачним делатностима; од скоро 3 милиона нерегуларних радника 50% долази: из сектора туризма, где се концентрише више од 500.000 нерегуларних радника што износи у процентима 36% од укупног броја запослених у тој области; из сектора транспорта, где стопа нерегуларности достиже 30% и одговара броју од 470.000 особа; и на крају, из сектора пружања услуга у домаћинству, где нерегуларно ради још 455.000 особа што је у процентима 50% од укупног броја радника запослених у овој делатности.

Међутим, ако би направили географски пресек феномена рада на црно у Италији, подаци из Завода за статистику (ISTAT) јасно нам показују да постоји велика разлика међу регијама.

Квантитативна анализа према овим изворима показује да југ има највећу одговорност за постојање рада на црно у Италији. Бројке по макро зонама показују да је управо 45% нерегуларних радника на југу, у централном делу је 18% и на северу 37%.

Као што смо већ раније истакли, емиграција представља снажан фактор постојања рада на црно.

Сектор у коме је највеће присуство миграната радника на црно, без сумње је сектор пољопривреде, грађевине и услуга, пре свега оних који се односе на људе који раде као послуга или дадиље у кућама.

Судске одлуке у 2002-2003. и у 2009. години показале су значајно присуство нерегуларних радника „миграната“ што још увек представља само један део општег проблема искоришћавања радника који долазе из земаља ван Европске уније. Да бисмо схватили колики значај има рад миграната, довољно је рећи да је у судским одлукама из 2009. године наведено да има 300.000 сарадника и дадиља који долазе из земаља ван Европске уније.

3) СТРАТЕГИЈА ЗА БОРБУ ПРОТИВ СИВЕ ЕКОНОМИЈЕ У ИТАЛИЈИ И ПОСТИГНУТИ РЕЗУЛТАТИ

У општим цртама можемо да издвојимо четири велике смернице - интервенције ради сузбијања сиве економије. У последњих двадесет година, у Италији, ове смернице интервенције су прихваћене све заједно, или су коришћене само неке од њих. У сваком случају њих можемо да наведемо као што следи:

А) КУЛТУРА ЗАКОНИТОСТИ И КУЛТУРА ПРЕДУЗЕТНИШТВА: Потребно је сузбити културу незаконитости која је веома раширена у Италији. У том смислу, битну улогу има политика, информације и пре свега образовање.

Потребно је инвестирати у будућност са јавним и приватним ресурсима.

И предузећа, са своје стране, морају да схвате да поштовање правила има предност у транспарентној економији и представља стимуланс за здраву конкуренцију.

Економска конкуренција која се заснива само на снижавању цена и укидању права радника доводи до веома скупе социјалне штете (економски и социјални дампинг).

Б) ЈАЧАЊЕ АПАРАТА КОНТРОЛЕ: Веома је битно инвестирати у ресурсе јавног апарата инспекције рада. У Италији, у сектору грађевине, између августа 2006. и децембра 2007. године, извршено је 37.000 инспекција које су обухватиле 58.000 предузећа. У њима је било чак 33.400 нерегуларних радника!

Било је више од 3.000 мера суспендовања делатности и утврђено је постојање 5.700 радника на црно. У овом кратком периоду 1.250 радника је пријављено и опозване су суспензије производних делатности.

Ови одлични резултати, пре свега у грађевинском сектору, представљају плод једне значајне новине коју је увела Влада 2006. године, односно, суспензија делатности на градилиштима ако инспектори рада констатују да је ангажовано на црно 20% или више радника (чл. 36-БИС Закона бр.248/2006).

Још једна значајна новина која је уведена од стране Владе левог центра је обавеза предузећа да пријави нове раднике један дан пре

почетка радног односа, и на тај начин се спречава превара од стране послодаваца.

Тиме је постигнут троструки позитиван ефекат:

- 1) Поштовање правила и откривање и легализација рада на црно
- 2) Повраћај пореза и доприноса
- 3) Веће поштовање безбедности радника на радном месту

На жалост, нова Влада је од 2008. године значајно смањила активности инспекције, на првом месту тако што је смањила трошкове Министарства рада, на другом месту преко одредби министарстава које намећу инспекторима рада да балансирају између заштите радника и интереса предузећа („помирљиви“ тон у циркуларном писму које је објавило Министарство рада у септембру 2008.)

В) УЛОГА КОЛЕКТИВНОГ УГОВОРА И СИНДИКАТА:

У периоду 1994-1998. године експериментисало се са новитетом који се звао „Уговори поновног уједначавања“, само на југу земље, уз претходне територијалне споразуме. Предвиђено је било постепено усклађивање (поновно уједначавање) плата са предвиђеним нивоима у националним колективним уговорима за она предузећа на црно која би потписала ове споразуме.

То је значило гаранцију за та предузећа, и крај административној контроли.

Успех ове иницијативе био је делимичан (на пример, у текстилној индустрији у регији Пуља), али затим је све било блокирано и многа предузећа која су изашла из сиве економије поново су се вратила у њу.

У јулу 2006. године највеће синдикалне организације формулисале су једну јединствену платформу коју су презентовале Влади, која

се тада трудила да изврши оздрављење италијанске економије која би била у складу са заштитом права радника.

Садржаји ових платформи базично су усмерени у два правца:

- 1) Циљана репресија
- 2) Подршка легалне конкуренције (односно, подршка добрим предузећима)

Уједињена синдикална платформа као супротност раду на црно прихваћена је од стране Владе левог центра у Закону бр. 296/2006.

Послодавац у „сивој економији“ може да „исплива“ потписивањем колективног уговора у предузећу или приступањем националном колективном уговору.

Послодавац на тај начин може да има повластице код плаћања доприноса из прошлости (накнада одлука), али без гаранције да у будућности неће бити предмет инспекцијске контроле. Као и код уговора са поновним уједначавањем, и у овом закону је предвиђена могућност „превентивних“ колективних уговора на територијалном нивоу којима касније могу да се прикључе појединачни послодавци.

Генерално гледано, ипак, раднички синдикат мора да ради на територији и да покушава да ухвати случајеве „рада на црно“. Односно, у толико је теже и компликованије тамо где постоји снажан организовани криминал и где је историјски слабо присуство синдиката.

Сигурно је да целу ситуацију отежава и чињеница да је миље италијанске економије снажно обележен (са око 90%) присуством малих и микро предузећа, где сасвим сигурно синдикат не успева да изврши свој утицај.

Г) ПОДРШКА "ДОБРИМ " ПРЕДУЗЕЋИМА

Поред репресивних активности према фирмама које раде на црно, потребно је прихватити мере које регулишу и помажу фирмама које раде законски како би преживеле у окружењу сиве економије и како не би биле угушене од сталне нелојалне конкуренције коју врше друге фирме.

У том контексту, у Регији Пуља Закон бр.28 од 26. октобра 2006. год. (плод заједничке синдикалне платформе која је награђена од стране Европске уније) креће у правцу:

- 1) снажења и побољшања инспекцијске делатности;
- 2) кажњавања фирми које нелегално снижавају трошкове, како на пољу доприноса, тако и на пољу безбедности на раду;
- 3) увођење једне „социјалне клаузуле“ у јавне тендере и набавке за добијање јавних средстава (из заједнице, државни или регионални) која обавезује послодавце да примењују колективне уговоре из сектора;
- 4) усвајање „показатеља прикладности“: проток јавног новца се усмерава само ка фирмама које поштују унапред одређене параметре (смернице)

Показатељ прикладности дефинише, за сваки производни сектор, однос који постоји између обима посла који је приказао послодавац и сати рада. Сви послодавци који су започели своју активност најмање две године раније, морају да покажу прикладност. Провера прикладности мора се вршити када послодавац тражи доделу бенефиција, финансирања или учешће на регионалном тендеру.

4) ДА ЛИ СУ СИНДИКАТИ И РАДНИЧКЕ ОРГАНИЗАЦИЈЕ БИЛИ УКЉУЧЕНИ У ИМПЛЕМЕНТАЦИЈУ СТРАТЕГИЈЕ, АКО ЈЕСУ, ДО КОЈЕ ГРАНИЦЕ И У КОМ ПРАВЦУ?

Стратегија борбе против сиве економије у Италији имала је ретке периоде укључивања синдикалних организација у њих. Период највећег учешћа био је од 2006-2008. године, што је кореспондирало односу са Владом левог центра.

Управо у том периоду, као што смо већ истакли, усвојен је Закон бр. 296/2006 који с једне стране преузима утицај јединствене платформе коју је представила Влада од највећих синдикалних удружења радника (CGIL, CISL, UIL), са друге стране то је била интензивна активност сарадње између Владе и синдиката како би се супротставили великој кризи у јавним финансијама.

Напротив, владе десног центра које су се смењивале последњих деценија, увек су тежиле ка томе да изузму синдикате из укључивања у стратегију борбе против сиве економије. Нажалост, ситуације се погоршала пре свега у 2008. години због дубоких унутрашњих размиоилажења унутар три (већ поменути) највећа италијанска синдиката. Тако је изостао примарни услов за укључивање синдиката у борбу против сиве економије.

ПРИЛОГ В

**ПРИМЕР РЕГИОНАЛНОГ ЗАКОНА
У ОБЛАСТИ СПРЕЧАВАЊА НЕЗАКОНИТОГ РАДА
– РЕГИЈА ПУЉА У ИТАЛИЈИ⁷**

Правилник у области спречавања незаконитог рада

/26.10.2006. БР. 28/

Председник Регионалног одбора доноси следећи закон:

1. Регија Пуља одређује правце, начине и мере за поспешивање легализације нерегуларног рада уз усаглашавања са Социјално-економским саветом и одговорним институцијама, поштујући њихове надлежности. У том оквиру поспешује, на начине које треба дефинисати одговарајућим правилником, специфичне образовне мере из области легалности у средњим школама, а које су намењене ученицима, породицама и шире, грађанима.
2. У одредбама за доделу уговорених повластица различитог карактера Регије Пуља, директно или индиректно, у смислу важећих регионалних закона у корист послодаваца, предузетника и оних који нису предузетници, у тендерској документаци-

⁷ Документ објављујемо уз сагласност италијанске организације Progetto Sviluppo CGIL, која је документ превела за потребе пројекта под називом: „Изградња партнерства за смањење неформалне економије у Србији“, финансираном од стране Европске уније.

цији Регије Пуља, фирми из сектора здравства и тела за обављање радова или пружање услуга чији је један од оснивача Регија, у конкурсима Регије Пуља за доделу средстава у корист послодаваца, предузетника и оних који нису предузетници, из европских, националних и регионалних фондова, мора бити уписана експлицитна клаузула која обавезује уживаоца, уговарача или подуговарача да примени или да учини да се према запосленим радницима или у случају кооперативе, партнерима, у било којој правној квалификацији успостављеног радног односа примене услови који нису лошији од оних у националним и територијалним колективним уговорима у сектору којем припадају, а које су склопили репрезентативне синдикалне организације радника и удружења послодаваца на националном нивоу.

3. Обавеза из става 2. мора бити испоштована током читавог периода у ком предузетник директно или индиректно ужива додељене повластице Регије Пуља, све до одобрења рачуноводственог извештаја у смислу важећих законских одредби.
4. У сваком случају, у одредбама из става 2, од уживаоца се мора захтевати да поседују јединствени документ као доказ о плаћеним порезима и доприносима, у смислу важећих закона.
5. Сваки прекршај у вези са горе наведеном обавезом који су утврдили надлежни инспекцијски органи може повлачити, на име санкција или у односу на тежину повреде правилника, смањење припадајућих исплата, или њихову делимичну или потпуну обуставу, а у најтежим случајевима и укидање могућности одговорног лица, да у периоду до пет година, може аплицирати за добијања било које врсте повластица или учешћа на тендерима. О покретању и окончању тог поступка обавештава се у року од десет дана Секретеријат за опште послове Регије Пуља.

6. У року од деведесет дана од датума ступања на снагу овог закона, генерални директори локалних предузећа из области здравства (ASL) и правни заступници Тела чији је један од оснивача Регија Пуља позивају се да провере уговоре у односу на прописе овог закона. У случају опажања тежих неправилности, уговори се сматрају правно неважећим.
7. Непоштовање правила из става 6. представља елемент негативне оцене у проверама рада генералних директора и правних заступника Тела чији је један од оснивача Регија Пуља.
8. Приказ поштовања индекса усклађености из члана 2, став 3. представља услов за приступање било којој економској и законској повластици, за учешће на конкурсима и/или тендерима, за уживање средстава које додељује Регија Пуља, било које врсте и у индиректном облику из европских, националних и регионалних фондова. Све предвиђено овим ставом примењује се на послодавце почев од треће године активности, под условом да не постоји суштинско преклапање власничких листова или правних заступника, са неком већ постојећом фирмом. У сваком случају, искључена је, у складу са овим законом, примена члана 49, Владине наредбе са вредношћу закона од 12. априла 2006. бр. 163 (под шифром јавних уговора који се односе на радове, услуге и набавке у реализацији директива 2004/17/СЕ и 2004/18/СЕ).
9. Регија Пуља подстиче склапање протокола о споразумевању међу јавним управама на територији регије и репрезентативним синдикалним организацијама и унијама послодаваца на нивоу регије у којима би јавна клијентела усвојила као критеријум на тендерима за извођење радова, пружање услуга и набавке, претходну квантификацију обавеза особља, у односу на територијалне и националне колективне уговоре припадајућег сектора, који су склопљени између репрезентативних синдикалних организација радника и унија послодаваца на националном нивоу.

Чл. 2

(Пројиси за транспарентности и легалности)

1. Послодавац који ужива повластице и финансијска средства из члана 1, обавезан је да приложи надлежном Територијалном центру за запошљавање обавештење из члана 9. а, став 2. Владине наредбе са вредношћу закона од 1. октобра 1996. бр 510 (хитне одредбе по питању друштвено корисних послова, интервенција као подршка дохотку и у сектору социјалног осигурања) модификованом према изменама закона од 28. новембра 1996 бр. 608, као замена члана 6, став 2. Владине наредбе са вредношћу закона од 19. децембра 2002. бр. 297 (одредбе које модификују и исправљају Владину наредбу од 21. априла 2000, бр. 181, која садржи норме за олакшавање сусрета потражње и понуде посла, у остваривању члана 45. став 1. слово а) Закона од 17. маја 1999. бр. 144.) дан пре ефективног почетка радног односа, подневши документацију са стварним датумом. У случају ургентности, повезане са потребама производње, поменуто обавештење може бити издато у року од 5 дана од датума заснивања радног односа, уз обавезу да се дан пре почетка делатности чак и на даљину обавести, подношењем документације са одговарајућим датумом, о датуму почетка пружања услуга и о основним подацима радника и послодавца.
2. У случају неиспуњавања обавезе из става 1, примењују се санкције предвиђене чланом 1, ставом 5, овог закона, и у сваком случају Регија Пуља прибегава смањењу или евентуалном укидању олакшица и додељених средстава у износу од десет хиљада евра за сваког радника или радницу за које није издато саопштење из става 1. или је исто каснило.
3. У року од стоосам дана од ступања на снагу овог закона, Регија Пуља, конкретно са репрезентативним унијама по-

слодаваца и синдикалним организацијама на регионалном плану у секторима из члана 2, ставови 2 и 4, слова *а), б), ц)* и *д)*, закона од 30. децембра 1986, бр. 936 (Норме о Националном савету за економију и рад), започиње дефинисање индекса усклађености, артикулисаних према секторима и категоријама предузећа из члана 2. Наредбе Министарства производних делатности од 18. априла 2005. на тему прилагођавања европских правила за разврставање малих и средњих предузећа. Индекси усклађености дефинишу однос између квантитета и квалитета добара и услуга које нуде послодавци, предузетници и они који нису предузетници, и квантитета радних сати, то јест процентно одступања од дефинисане вредности индекса која је узета за нормалну. Универзитети Регије Пуља и инспекцијске службе које делују на територији регије, биће позвани да учествују, са циљем пружања научно-техничке подршке дефинисању самих индекса усклађености.

4. У циљу примене одредби из става 3, послодавци, предузетници и они који нису предузетници, у обавези су да, у тренутку подношења захтева за добијање повластица или учешћа на тендерима или захтева за доделу финансијских средстава, и све до закључења односа или израде извештаја о додељеним средствима, доставе годишње изјаве о ПДВ-у и платним списковима који садрже упутства из члана 20, став 1 Наредбе Председника Републике од 30. јуна 1965, бр. 1124. (Јединствени текст за одредбе за обавезно осигурање против несрећа на послу и професионалних болести)
5. О неусаглашености индекса усклађености из става 3, Регија Пуља обавештава послодавца, предузетника и оне који нису предузетници, у року не дужем од шест месеци од пријема података наведених у ставу 4.

6. Послодавац коме је упућено обавештење из претходног става 5, може неодложно у року од тридесет дана од пријема самог обавештења, доставити одговарајућу документацију, наводећи основне и правно утемељене чињенице због којих се неусаглашеност индекса усклађености може сматрати непостојећом или оправданом. Регионална управа- Секретеријат за рад, доноси одлуку у неодложном року од шездесет дана, по истеку ког се сматра да је извршено прикупљање оправдања послодавца. У случају не прикупљања оправдања, Управа прибегава, по принципу пропорционалности, смањењу или повлачењу или евентуалној надокнади, делимичној или потпуној, олакшица и додељених средстава. Овим се не стварају никакви споредни ефекти, нити се утиче на радне односе или заводе за социјално осигурање.
7. Индекси усклађености из става 3, предмет су ревизије у случају сагласног захтева који Регији Пуља подносе стране назначене у овом ставу, или редовним путем, сваке три године.

Чл. 3

(Инспекцијске провере)

1. Регија Пуља усмерава средства из наредног члана 6, у максималном износу од десет процената, за јачање инспекцијских провера на територији регије, у складу са програмима Регионалне Комисије за легализацију нерегуларног пословања. У том циљу, биће потписани одговарајући протоколи о споразумевању са Министарством рада, у циљу гарантовања периодичних контрола имовине послодавца корисника мера из члана 1.

Чл. 4

(Регионална осматрачница нерегуларног пословања и база података)

1. У року од сто осамдесет дана од ступања на снагу овог закона, Регија Пуља оснива Регионалну осматрачницу нерегуларног пословања, са функцијом израде студија и анализа о основним проблематикама сиве економије, нерегуларног пословања и њиховог одраза на тржиште рада, и креирање интегрисане базе података, у циљу заједничког деловања са надлежним јавним институцијама, примена одредби овог закона, то јест одређивања корисних индикатора за студију појаве нерегуларног пословања у дефинисању индекса усклађености из члана 2. Функције Осматрачнице могу бити поверене, потпуно или делимично, трећим лицима, према важећим прописима.

Чл. 5

(Подришка легализацији рада)

1. Регија Пуља, у границама средстава из наредног члана 6, унапређује даље мере за подршку легализацији нерегуларног пословања. Посебно, у складу са програмима Регионалне Комисије за легализацију незаконитог пословања, могу се издати, уз поштовање европских прописа, на тему режима помоћи и *de minimis*, подстицаји усмерени ка регулисању радних односа најамних радника. За издвајање мере из овог става, Регија Пуља, у координацији са Регионалном комисијом за легализацију незаконитог рада, унапређује секторску дефиницију мера подршке за излазак из незаконске ситуације, конкретно са репрезентативним синдикалним организацијама радника и удружењима послодаваца на територији Регије у датим привредним секторима. Исто тако,

подржава, у координацији са Окружним комисијама за легализацију незаконитог пословања, територијалне планове за легализацију нерегуларног пословања, конкретно са репрезентативним синдикалним организацијама радника и удружењима послодаваца на регионалном плану и локалним телима обухваћених заједница, везано за посебно критичну територијалну ситуацију која би се дефинисала заједничким споразумом. У том домену, приоритетно ће се водити рачуна, између осталог, о трошковима за гарантовање боравка и превоза радника имиграната и осталих.

2. Подстицаји се могу признати фирмама које, независно од уживања олакшица, повластица и уплаћених средстава из члана 1. овог закона, покажу да је однос између квантитета и квалитета понуђених добара или услуга и броја радних сати постао усклађен у смислу индекса из члана 2, става 3, овог закона, и да су за најмање 25 процената побољшале регистровани однос из претходне године.
3. Подстицаји из ставова 1. и 2. могу бити одобрени уз постојање регулисаних најамних радних односа на неодређено време, то јест, у односу према фирмама које врше делатност искључиво у унапред одређеним периодима године, као и најамни радни односи на одређено време, који се заснивају у складу са привременим потребама стручног, производног, организационог или заменског карактера.

Чл. 6

(Финансијски њројиси)

1. Обавезе које произлазе из чланова 3, 4. и 5. овог закона, имају финансијско покриће за 2006. годину у износу од 4.548.133,46 евра, преко тренутно расположивих фондова

из поглавља 956057 Буџета Регије (U.P.V. основне јединице планирања буџета 060202), за финансијску покривеност програма активности за легализацију незаконитог рада, из D.G.R.(Уредба Владе Регије) бр. 962 из 4/7/2006, а за 2007, у износу од 4.949.367,82 евра, чији је износ утврђен Одлуком Међуминистарског одбора за економско програмирање бр. 138. из 21. децембра 2000. године која садржи „Расподелу средстава за неразвијене области за трогодишњи период 2001-2003”, које Регија Пуља још увек није одобрила.

Овај закон проглашен је ургентним и биће објављен у Службеном гласнику Регије, у смислу и као дејство члана 53. став 1. Л.Р. 12/05/2001, бр. 7 „Статута Регије Пуља“ и ступиће на снагу истог дана када буде објављен. Обавезује се свако на коме је да га прочита да га посматра као закон Регије Пуља.

У Барију, 2006. године

VI
СЕКРЕТАРИЈАТ САВЕТА
ПОДАЦИ ЗА КОНТАКТ

Адреса:

Палата Србије
(источно крило, канцеларије 110-112),
Булевар Михајла Пупина 2,
Београд 11 124,
пошта 45

Телефони:

(011) 2692-364
2692-365
2692-378

Факс:

(011) 2692-278

Електронска пошта:

socek.savet@open.telekom.rs;
sekretar@socijalnoekonomskisavet.rs

Интернет презентација:

www.socijalnoekonomskisavet.rs

СТР - Каталогизација у публикацији
Народна библиотека Србије, Београд

343.85:339.163.4(497.11)

343.85:339.19(497.11)

343.85:343.53(497.11)

ПРОЈЕКАТ Ефикасно сузбијање сиве
економије / (припремило) Стално радно тело
Социјално-економског савета Републике Србије
за економска питања. - Београд:
Социјално-економски савет Републике Србије:
Swiss Labour Assistance : Радничка штампа,
2010 (Ужице: Графопласт плус). - 93 стр :
граф. прикази, табеле; 24 cm

Тираж 1.000. - Напомене и библиографске
референце уз текст.

ISBN 978-86-7073-144-8 (PШ)

1. Социјално-економски савет Републике
Србије (Београд)

а) Сиво тржиште - Србија б) Привредни
криминал - Сузбијање - Србија

COBISS. SR-ID 180536844

ISBN 978-86-7073-144-8